KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 743

FRAGMANLAR

NOVALİS



Çeviren

Battal İNANDI

TERCÜME ESERLER DİZİSİ : 56

KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI YAYINLARI : 743

NOVALIS

FRAGMANLAR

Çeviren

Battal İNANDI

TERCÜME ESERLER DİZİSİ : 56

Kapak Düzeni : Saim ONAN

Onay : 3.3.1987 tarih ve 928.1-759 sayı
Birinci baskı, 1987
Baskı sayısı : 5.000
Ofset Repromat — ANKARA

İÇİNDEKİLER

Önsöz V
Novalis'in Ardından 1
Fragmanların Anlamı 9
Şairin Dünyası ve Şair 10
Filoloji 19
Edebiyat 20
Arkeoloji 27
Tarih 38
Ansiklopedistik 41
Manevi Eğitim Doktrini 42
Felsefe 45
Antropoloji 59
Pedagoji 65
Psikoloji 68
Fizyoloji 72
Tıp 76
Fizik 80
Matematik 84
Din 86
Büyü 90
Patolojik Felsefe 96
Kozmoloji 97
Teozofi 98

ÖNSÖZ

Alman edebiyatı tarihine Novalis lâkabıyla geçen Friedrich von Hardenberg (1773 - 1801), Alman romantizminin ilk dönem temsilcilerindendir.

*Almanya'da "**Aydınlanma Devri**" nin katı akılcılığına bir tepki olarak 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan **Sturm und Drang** akımı, bu özelliğiyle romantizmi hazırlayıcı rol oynamıştır. Ancak bu iki akım arasındaki nedensellik, romantizm ile klasisizm arasında bir çatışmaya dönüşüvermiştir. Millî değerlere ve millî geçmişe dönüşüyle klasisizmin dünya vatandaşlığı ülküsünden ayrılan romantizm akımı tamamiyle millî niteliktedir. Nitekim bununla ilgili olarak bir de "**millî romantizm**"den söz edilir ki, bu da Napolyon'un Almanya'yı işgali sırasında Fransız halkına karşı beliren milliyetçi duyguları esas alır.*

Romantizmin başlıca özelliği, "sonsuz bir oluşum" (J. Petersen) olmasıdır; onun sanattan ve sanatçıdan beklediği ise, bu sonsuz oluşum içindeki zıtlıkları aşmak ve böylece ahenge ve birliğe ulaşmaktır. Bunun için de hayatın şiirleştirilmesini öngörüyor. Bu konuda Novalis daha ileri giderek dünyanın bütünüyle şiirleştirilmesinden yanadır: "Dünya romantikleştirilmelidir. Ancak bu şekilde onun mahiyetini kavramak mümkündür."

Novalis, hem düşünür hem de şairdir; bu iki yanı birbiriyle âdeta kaynaşmıştır. Ama ne olursa olsun, şiir onun sanatının, iç dünyasının ve düşüncenin nüfuz edebileceği her türlü mekânın merkezi durumundadır. Düşünce ile her kapıyı açmaya çalışmanın cesaret işi olduğu bizzat kendisi tarafından ifade edilmiştir.

Evreni bütün zıtlıklarına rağmen çözülmez bir bütün olarak gören romantizm akımı, edebiyat, din, sanat, tabiat, insan, hayvan, bitki, taş vs. şeklinde bir ayırımı tanımaz. O, bütün bunları bir bütünün aralarında organik bağlar bulunan tek tek parçaları olarak kabul eder. Bu anlayışla hareket eden Novalis, şunları söylüyor: "Ruhlar âlemi hakikaten içimizdedir ve bize açıktır, her zaman da açık olacaktır. Biraz elastikiyet gösterdik mi, kendimizi onların ortasında buluruz."

Romantikler arasında insanın sınırlı dağarcığını Novalis kadar zorlayan başka biri daha yoktur. O, ilginç bulduğu her şeyi hiçbir engel tanımadan derinlemesine araştırmayı amaç edinmiş biridir. İşte fragmanları onun bu ilgisinin ürünleridir. Ölümünden sonra ilk defa 1798'de yakın dostu Friedrich Schlegel tarafından bir araya getirilerek **Athenäum**'*da* **Blütenstab** *başlığı altında yayımlanan fragmanları, onun felsefe, fizik, kimya, tarih, din, sanat ve edebiyat konularındaki düşüncelerini kapsayan ve ilerde ortaya koymayı tasarladığı ansiklopedik bir eserin taslağı niteliğindedir.*

Türk okurların istifadesine sunduğumuz bu fragmanların yararlı olacağını ümit ediyoruz.

Battal İNANDI

NOVALIS'İN ARDINDAN

Friedrich von Hardenberg (Novalis), 2 Mayıs 1772'de Mansfeld'te bir aile malikânesinde dünyaya geldi. Kendisinden bir yıl önce dünyaya gelen bir kız kardeşi hariç, onbir kardeşin en büyüğü idi. Hepsi de çok zeki ve fevkalâde bir sevgi bağı ile birbirine ve ebeveynlerine bağlıydılar. Friedrich von Hardenberg çocukluğunun ilk yıllarında çok cılız olduğu halde ciddi bir rahatsızlığa maruz kalmadı. Çekingen, sakin ve akranlarından uzak kalan biriydi. Kendisini annesine bağlayan fevkalâde sevgi, onu diğer kardeşlerinden ayırıyordu. Annesi ve aralarında çok az bir yaş farkı bulunan iki erkek kardeşi (Erasmus ve Karl) ile birlikte aile içinde bir grup oluşturuyorlardı. Dokuz yaşına geldiğinde tehlikeli bir dizanteriye yakalandı; ancak bu hastalıktan uzun süren bir tedavi sonucunda kurtulabildi. Bundan sonra zihnen uyanmış gibi oldu ve birdenbire şen, faal ve çok zeki bir çocuk oluverdi. İş icabı zamanının çoğunu seyahatte geçiren babası, onun eğitimiyle fazla ilgilenemiyordu ve bu görevi büyük çapta anneye devretmişti. Annenin yumuşak mizacı ve dindarlığı onun ruh yapısı üzerinde derin etki yapmış ve onu hayatı boyunca mutlu kılmıştır. Son derece çalışkandı; öyle ki, daha oniki yaşında iken külliyetli bir Latince bilgisinin yanında biraz da Yunanca bilgisine sahipti. Boş zamanlarını şiir okumakla geçirirdi. Özellikle masalları çok severdi ve daha çocuk yaşta iken masal uydurup kardeşlerine anlatırdı. Onlarla birkaç yıl bu şairane oyunu sürdürdü. Onlardan herbiri bir koruyucu meleği canlandırıyordu: Yerlerin koruyucu meleği, göklerin koruyucu meleği ve denizlerin koruyucu meleği. Pazar akşamları ise Novalis onlara her üç âlemin çeşitli ve fevkalâde olaylarını anlatırdı. Onun bu yıllardan kalma bazı yazıları hâlâ duruyor.

Novalis daha sonra üstün bir gayretin içine girdi ve olağanüstü bir ilgi ile tarih okumaya başladı. 1789'da bir liseye devam etti. Ancak ertesi yılın sonbaharında yüksek tahsil için Jena'ya gitti ve orada 1791 yılına kadar kalarak kardeşi Erasmus ile birlikte Leipzig Üniversitesi'ne devam etti. 1793'te oradan ayrılarak tahsilini bitireceği yer olan Wittenberg'e gitti.

O yıllarda Fransız İhtilâl'inin etkisiyle kısa bir duraklama oldu; anî bir savaş heyecanına kapılan şair, ebeveynlerinin ve akrabalarının ricaları ile güç teskin edilebildi.

Gene o yıllarda, daha sonra en yakın dostu olacak Friedrich Schlegel ile tanıştı. Bu arada Fichte ile de tanışma imkânını buldu. Schlegel ve Fichte, Novalis'in hayatına büyük ve kalıcı etkisi olan iki şahsiyettir. Kısa bir süre sonra yorulmak bilmez bir gayretle "bilim öğretisi"ni okumaya başladı. Wittenberg'ten ayrıldıktan sonra Tennstedt'e (Thüringen'de) gitti ve oranın mülki âmiri Just'un emrinde çalışmaya başladı. Bu zat daha sonra Novalis'in en güvenilir dostlarından biri oluyor. Tennstedt'e gelişinden kısa bir süre sonra komşu bir malikânede *Sophie von Kühn* ile tanıştı. Bu tanışma daha sonra Novalis'in bütün hayatını etkileyecektir. Hatta denebilir ki, ilk karşılaşmanın uyandırdığı duygu bütün hayatının âdeta muhtevası oluveriyor. Öyle ya, çocuk simalarında zaman zaman tanık olduğumuz ve ilâhî niteleyebileceğimiz son derece lâtif, şirin ve nurlu ifade, bizde onların bu hayat için son derece narin ve ince duygulu oldukları bir duygu ve o parlayan gözlerden sanki bizleri ölüm veya ölümsüzlük seyrediyormuşçasına bir korku uyandırıyor; çok defa br sararma bu korkumuzu haklı çıkarıyor. Bu simalar çocukluğu mutlu bir şekilde geride bırakıp gençliğe doğru adım attıklarında daha da etkili olurlar. Dostumuzun bu sevgilisini tanıyan herkes, bu insanüstü yaratığın çekiciliğini ve güzelliğini tarif etmenin mümkün olmadığı noktasında hemfikirdir. Öyle ki, Novalis sadece ve sadece ondan söz ettiği zaman şair oluyordu. Tanıştıkları zaman *Sophie von Kühn* henüz onüç yaşındaydı. 1795'in ilkbahar ve yazı şairin hayatının doruk noktasıydı. İşten arta kalan her saatini Grüningen'de geçiriyordu; aynı yılın sonbaharının sonlarına doğru Sophie'nin anne ve babasından istikbal için "evet" sözünü aldı. Fakat aradan uzun bir zaman geçmeden Sophie ölüm derecesinde hastalandı. Novalis, taptığı sevgilisinin hastalanmasından çok etkilendi. Fakat doktorun hastalığı önemsiz görmesi onu bir nebze de olsa rahatlattı.

Sophie'nin iyileşmesinden sonra Novalis, Weissenfels'e gitti ve orada 1795'ten 1796'ya kadar hâkim olarak çalıştı. Grüningen'den sürekli iyi haberler alıyordu. 1796 baharında nişanlısını ziyarete gittiğinde onu iyileşmiş gördü. Tam o sıralarda bu defa kardeşi Erasmus hastalandı ve bu nedenle öğrenimini yarıda bırakıp kendini avcılığa ve ormancılığa verdi. Diğer kardeşi Karl ise askerlik görevini yapıyordu ve ilkbaharda cepheye gidecekti. Böylece Novalis, baba ocağında annesi, babası ve büyümüş iki kız kardeşi ile birlikte yaşamaya başladı. Mevsimlerden yazdı. Novalis, yakında Sophie'ye kavuşma ümidiyle yaşarken, aldığı anî bir haberle, onun Jena'da olduğunu ve kendisini ameliyat ettirdiğini öğrendi ve derhal oraya gitti. Sevgilisini çok hasta buldu; doktor fazla ümit

vermiyordu. İkinci bir ameliyat gerektiğinde, doktor hastanın bunu kaldıramayacağından endişe eder. Ancak Sophie yüksek bir cesaret ve metanet göstererek buna da katlanır. Novalis onu teselli etmeye çalıştı. Novalis'in annesi, babası ve iki erkek kardeşi de orada bulunuyorlardı. Hepsi de kederli Novalis'e ve dertli Sophie'ye yardım etmeye çalıştılar. Aralık ayında Sophie, Grüningen'e tekrar dönmek istedi. Novalis'in ricası üzerine kardeşi Erasmus, Sophie'yi ve annesini gidecekleri yere kadar refakat etti ve onları bıraktıktan sonra kendisi Zillbach' taki orman enstitüsüne geri döndü.

Novalis bundan sonra kâh Weissenfels'de, kâh Grüningen'de bulundu. Her ziyaretinde nişanlısının biraz daha kötüleştiğini gördü. Bundan utanç duyuyordu. Ocak ayının sonlarına doğru kardeşi Erasmus da çok hasta bir durumda eve döndü. Evi bir hüzün kaplamıştı. Çünkü birbirine içten bağlı iki insanın ölümü an meselesiydi.

17 mart Sophie'nin 15. yaşgünü; bundan iki gün sonra, yani 19 mart günü öğleye doğru kız kardeşlerinin ve onu çok seven mürebbiyesinin kollarında can verdi. Hiç kimse Novalis'e bu haberi vermeye cesaret edemedi. Nihayet kardeşi Karl bu görevi üstlendi. Çok kederlenen Novalis üç gün ve üç gece hiç kimse ile görüşmedi. Ondan sonra sadık dostlarının yanında ve sevgilisini bağrında saklayan toprağa daha yakın olmak için Tennstedt'e gitti. Aynı yılın 14 nisanında kardeşi Erasmus da bu dünyaya veda etti.

Novalis, bir süre kendi ıstıraplarıyla başbaşa kaldı; görünen ve görünmeyen âlemin tek bir âlem olduğuna ve hayat ile ölümü birbirinden ayırmanın ancak bunlardan birine duyulan hasret ile mümkün olduğuna iyice inanmaya başladı. Onun için hayat da aydınlıktı ve bütün varlığı yüce bir varlığın berrak ve şuursuz hayaline doğru akıp gitmekteydi. Onun bütün düşünceleri ıstırabın, içten sevgisinin ve dindarca ölüm hasretinin kutsiyetinden kaynaklanıyordu. Onu daha genç yaşta iken bizden koparıp götüren ölüm, muhtemelen bu hüzünlü günlerde onun içine ekilmişti.

Uzun bir süre Thüringen'de kaldıktan sonra, kendine gelmiş olarak tekrar işinini başına döndü ve kendini bu dünyada bir yabancı olarak gördüğü halde her zamankinden daha büyük bir şevkle çalışmaya başladı. "Fragman" adı altında okuyuculara sunduğumuz yazılarının büyük bir bölümü ile *Hymnen an die Nacht* (Geceye Methiyeler)'i bu dönemin ürünleridir.

Novalis, 1797 yılının aralık ayında Freiberg'e gitti. Orada meşhur Werner Öğretisi sayesinde fiziğe ve madenciliğe yeniden ilgi duydu. Ayrıca *Julie von Charpentier* ile tanıştı ve 1798'de nişanlandı. Ancak (eserlerinden de anladığımız gi-

bi) Sophie onun düşüncelerinin odak noktası olarak kaldı ve ölmüş olmasına rağmen daha çok yüceltildi. Çünkü Novalis, hatırşinaslık ve güzelliğin bu kaybı belli bir dereceye kadar karşılayabileceğine inanıyordu. Bu sıralarda "Glauben und Liebe", "Blütenstaub" ve "Die Lehrlinge zu Sais" gibi fragmanları yazdı.

Sophie'nin mürebbiyesi 1798'in ilkbaharında öldü. Novalis'e göre bu ölüm, Sophie'ye duyulan hasretin bir sonucundan başka bir şey değildi. Bunun için çok etkilendi. Ama fazla zaman kaybetmeden babasına geri döndü ve onun emrinde yardımcı hâkim ve Thüringen mıntıkası mülki âmiri olarak çalışmaya başladı.

Şimdi Jena'ya yeniden sık sık gitmeye başladı. Jena'da A.W. Schlegel ile tanıştı. Bu dâhiyane şövalyenin deney yapma konusundaki kabiliyetine hayrandı. Aynı yılın yazında arkadaşım Wilhelm Schlegel'i Jena'da ziyaretim sırasında ilk defa Novalis ile karşılaştım. Bu tanışma yakın bir dostluk için vesile oldu. Schlegel, Schelling ve diğer arkadaşlarımızla iyi günler geçirdik. Dönüşümde Novalis'i evinde ziyaret ettim ve böylece ailesini de tanımış oldum. Bu ziyaretimde bana "Die Lehrlinge zu Sais" i ve bazı fragmanları okudu. Daha sonra beni Halle'ye kadar refaket etti ve orada Giebichenstein'de Reichardt Konağında neşeli saatler geçirdik. İşte tam bu sırada *Ofterdingen*'e ilişkin düşüncesi oluştu. *Dinî Şarkılar*'ının bir kaçını yazmış bulunuyordu. O, bu şarkıları bir vaız koleksiyonu ile birleştirip bir dinî şarkılar kitabını meydana getirmek istiyordu. Ayrıca meslekî işlerinde de çok gayretliydi. Hiçbir ayırım yapmadan her işi şevkle yapardı.

1799 sonbaharında Friedrich Schlegel'in de ikamet ettiği Jena'ya yerleşmemden kısa bir zaman sonra, Novalis bizi ziyarete geldi; kâh uzun, kâh kısa bir süre için biz dostlarıyla birlikte oldu. Aynı yıl büyük kız kardeşi evlendi ve Jena yakınlarındaki bir malikânede düğünü yapıldı. Bundan sonra dostumuz Thüringen'de uzun bir süre yalnız başına yaşadı ve bu sırada *Ofterdingen*'in büyük bir bölümünü tamamladı. O sıralarda birlikte vakit geçirmeyi tercih ettiği iki kişi vardı. Bunlardan birisi nişanlasının eniştesi ve şimdi general olan *von Thielmann,* diğeri ise onun vasıtasıyla tanımış olduğu general *von Funk* idi. Bu ikinci zatın kütüphanesinden yararlanabildiği için dostluğuna özel bir önem verirdi; "Ofterdingen" efsanesine ilk defa onun kroniklerinde rastlamıştı. General W. v. Funk'un İmparator II. Friedrich biyografisi Novalis'in hayranlığını kazanmıştı. Bu hayranlıktan olacak ki, Novalis General W. v. Funk'u romanında kral olarak işlemek istiyordu.

1800'de Weissenfels'e geri dönen Novalis, 23 şubat tarihli bir mektubunda

bana şunları yazıyordu: "Romanım iyi gidiyor. Tashih provalarının oniki tanesi bitmek üzeredir. Planın tümü kafamda. Roman iki ciltten oluşacak. Birinci cildin üç hafta içinde hazır olacağını umuyorum. Bu, ikinci bölüme geçiş mahiyetindedir. Bir bütün olarak şiir sanatını ilâhlaştıracaktır. Heinrich von Ofterdingen, birinci bölümde şair olgunluğuna ulaşacak ve ikinci bölümde de şair olarak nurlanacaktır. "Sternbald" ile bazı benzerlikleri olacak. (....) Ama bu eksiklik belki de muhtevaya uygundur. Her bakımdan bir ilk denemedir. Şiir sanatının bende tekrar uyanmasında seninle tanışmamın büyük katkısı vardır. Spekülasyoncular arasında tamamiyle spekülasyon oluverdim. İçinde benim tarzımda birkaç tane de şarkı var. Gerçek romansta kendimi daha çok iyi buluyorum. Romanımın birçok yararını göreceğim. Kafam roman ve komediye ilişkin düşüncelerle dolup taşıyor. Yakında seni ziyarete gelecek olsam kontrol için romanımdan bir masal ve bir anlatı getiririm."

İlkbaharda bize geldi, arkasından bir daha geldi ve **Ofterdingen**'in ilk şeklinin birinci bölümünü de getirdi.

1800 yazında Jena'yı terkettiğimde dostumu Weissenfels'deki baba ocağında bir kere daha ziyaret ettim. Onu çok neşeli ve sıhhatlı gördüm. Görünüşünde de bir değişiklik yoktu; oysa ailesi kendisinde sürekli bir zayıflamanın gözlendiği inancındaydı. Kendisi ise diyete her zamankinden daha çok dikkat ediyordu. Şarabı az yahut hiç içmiyordu, et yemeklerini ise hiç yemiyordu, süt ve sebze ile besleniyordu. Her gün atlı yahut yaya olarak geziye çıkardık. Yokuş çıktığımızda veya kendimizi zorladığımız anlarda kendisinde hiçbir rahatsızlık belirtisi görmüyordum ve bunun için de ağır yemeklerden ve şaraptan kaçınmasını yadırgıyordum. Gelecekteki mutluluğuna ilişkin planlarından hayranlıkla söz ediyordu. Evi hazırlanmıştı. Ağustosta düğün yapacaktı. **Ofterdingen** ve diğer yazılarının da kısa süre içinde hazır olacaklarını söylüyordu. Hayatı son derece sade, etkinlik ve sevgi yoluna girmiş izlenimini uyandırıyordu. Ayrılırken onu bir daha göremeyeceğimi aklımdan asla geçirmiyordum.

Düğününü yapmak üzere ağustosta Freiberg'e giderken kankusmuş, ancak doktorlar buna fazla önem vermemişler. Ne var ki, bu giderek rahatsız edici olmuş ve tekrarlanmıştır. Bunun üzerine düğün ertelenmiş ve Novalis anne ve babası ile birlikte Dresden'e gitmiş. Anne ve babası onu Dresden'de bırakır ve Oberlausitz'teki kızlarına giderler. Kardeşi Karl da Dresden'de kalır. Ve Novalis giderek zayıflıyor. Kasım ayı başında ondört yaşındaki kardeşinin dikkatsizlik sonucu suda boğulduğuna dair aldığı haber, onda anî bir endişe uyandırıyor ve dolayısıyla kan kaybının artmasına sebep oluyor. Doktorlar bu gelişme karşısında çaresiz kalıyorlar. Bunun üzerine nişanlısı derhal Dresden'e geliyor.

Giderek zayıflaması üzerine güneye gitmeyi ve oradaki iklimde yaşamayı istiyor. Böylece Klagenfurt'ta oturan sevgili dostu Herbert'e gitmeye hazırlanıyor. Ancak doktorlar, çok zayıf düştüğünden böyle bir yolculuğa tahammül edemeyeceğini bildikleri için onun bu planına karşı çıkıyorlar. O yıl da öylece geçiyor. Ertesi yıl, yani ocak 1801'de anne ve babasının yanında olmayı şiddetle arzuluyor ve aynı ayın sonunda Weissenfels'e geri dönüyor.

Burada Leipzig ve Jena'daki en meşhur doktorlara başvuruluyor, ama hiçbir netice alınamıyor. O ise, başından beri hiçbir ıstırap duymamakta ve işlerine devam etmektedir, hatta bu sırada defterlerine bazı notlar almış, şiir ile ilgili bazı şeyler yazmıştır. Bunlar arasında ikinci sonet de bulunuyor. Bunların yanında büyük bir ilgi ile İncil'i, Zinzendorf'un ve Lavater'in yazılarını okuyor.

Sonu yaklaştıkça iyileşme ümidi artıyor. Öksürüğün azalmasından bu neticeyi çıkarıyor. Yaşama ümidi ve isteği kendisine güç veriyor ve o güne kadar gerçekleştirdiği çalışmalarına yeni bir sevgi ile bakıyor ve; **Ofterdingen**'i yeniden kaleme almayı tasarlıyor. Ölümünden kısa bir süre önce şunları söylüyor: "Şiir sanatının ne olduğunu ancak şimdi öğrendim. Bugüne kadar yazdıklarımdan tamamen farklı sayısız şarkı ve şiir oluştu içimde". Sophie'nin ölüm günü olan 19 marttan itibaren gözle görülür bir şekilde zayıflamaya başlıyor ve birçok dostu tarafından ziyaret ediliyor. Sadık ve en eski dostu Friedrich Schlegel'in 23 martta Jena'dan gelerek kendisini ziyaret etmesinden büyük bir sevinç duyuyor; onunla uzun uzadıya sohbet ediyor. O günlerde çok hareketli oluyor, geceleri rahat uyuyabiliyor. Ayın 25'inde sabahın 6'sında bir şeylere bakmak için kardeşinden kendisine birkaç kitap uzatmasını istiyor. Arkasından kahvaltısını yapıyor ve saat 8'e kadar neşeli bir tarzda konuşuyor. Saat 9'da kardeşinden piyanonun başına geçip bir şeyler çalmasını rica ediyor. Kardeşi onun bu ricasını yerine getiriyor. Bunun üzerine Novalis uykuya dalıyor. Aradan fazla zaman geçmeden Friedrich Schlegel odaya giriyor ve onun rahat bir uyku çektiğini görüyor. Bu uyku saat 12'ye kadar devam ediyor; ondan sonra en ufak bir hareket göstermeden her zamanki samimi edasıyla hayata veda ediyor.

Derin bilgisiyle, felsefî dehasıyla ve şairlik kabiliyetiyle herkesin beğenisini kazanan dostumuz, böylece daha yirmidokuzunu bitirmeden öldü. Erken ölmeseydi vatana fevkalâde hizmetleri olacaktı. Çünkü zamanının çok ilerisindeydi. Gene de tamamlamadan geride bıraktığı eserlerin etkisi büyük oldu. Onun büyük düşüncelerinin birçoğu gelecekte de takdir edilecek, soylu ruhlar ve derin düşünürler onun pırıltılarıyla aydınlanacak ve tutuşturulacaklardır.

Novalis, ince ve uzun boylu idi. Açık kahverengi saçları lüle lüle idi; kah-

verengi gözleri berrak ve parlaktı. Yüzünün, özellikle akıl küpü alnının rengi açıktı. El ve ayakları biraz fazla büyüktü. Yüz ifadesi, çoğunlukla neşeli ve lütufkârdı. İnsanları farklılıkları nisbetinde birbirinden ayırmaya çalışan biri için Novalis son derece ilginç idi. Çünkü onu diğerlerinden ayıran bir hayli yanı vardı. Biraz daha deneyimli bir göz, onda güzelliği tecelli etmiş görürdü. Yüz ifadesi ve hatları bakımından A. Dürrer'in Nürnberg ve München'deki tablolarında gördüğümüz Aziz Johannes'e çok yakın idi.

Yüksek sesle konuşurdu; el kol hareketleri mükemmel idi. Onu hiçbir zaman yorulmuş görmedim. Gecenin geç saatlerine kadar sohbet ettiğimiz zamanlar bile uyumadan önce bir şeyler okurdu. Sıkıcı ve vasat kafalı topluluklarda bile can sıkıntısı nedir bilmezdi. Çünkü o, kendisinden -önemsiz de olsa- yeni bir şeyler öğreneceği birini mutlaka bulurdu. Samimiyeti ve açık fikirliliği onu herkese sevdirmişti. Muaşeret sanatındaki ustalığı, darkafalıların onun kendilerini anladığını idrak edemeyecekleri kadar büyüktü. Konuşmalarında ruhun derinliklerinden, görünmeyen âlemlerden hayranlıkla söz ederdi, ama yerine göre tıpkı bir çocuk gibi işi şakaya dökmesini ve etrafındakilerin şakalarına katılmasını da bilirdi. Mağrurluktan, aydınlara özgü kibirden ve her türlü duygusallıktan uzak, hakiki, gerçek bir insan ve yüksek ölümsüz ruhun en salt ve en güzel tecessümü idi.

Felsefe ve fizik onun yıllardan beri üzerinde çalıştığı başlıca konulardı. Özellikle fizik konusundaki düşünceleri zamanının ilerisindeydi. Felsefede ise özellikle Spinoza ve Fichte'ye ilgi duyardı. Ama daha sonra kendine özgü bir yol izleyerek din ve felsefeyi birleştirmeye çalıştı. Bu noktada yeni platoncuların ve mistiklerin eserleriyle ilgilendi. Matematik, mekanik sanatlar ve özellikle madencilik konusundaki bilgisi fevkalâde idi. Buna mukabil gerçek sanatlarla az ilgilenmişti. Musiki bilgisi sathi olmakla beraber gene de musikiyi çok severdi. Plastik sanatlara fazla eğilimli değildi. Ama bütün bu sanatlar hakkında orijinal düşünceleri vardı. Meselâ, manzara ressamlığı üzerinde yaptığımız bir tartışmayı hatırlıyorum; o tartışmada Novalis'in anlayamadığım görüşü, daha sonra manzara ressamı Friedrich tarafından Dresden'de şairane bir ruhla gerçekleştirildi. Aslında şiir sanatına da yabancıydı; az şair okumuş, eleştiri ve şiir sanatı ile ilgili mevcut sistemlerle uğraşmamıştı. Uzun zaman Goethe'yi incelemişti, eserleri içinde "Wilhelm Meister"i beğenmişti. O şiirden yakınlık, ruh ve hayranlık bekliyordu. Bunun için yabancı otorite etkisine maruz kalmadı ve taklit etme yoluna gitmedi. Tabiî ki burada onun bir çok şaheseri tanımamasının da rolü vardır.... Günümüzde masal dediğimiz üsluplar, o mucizevî tarzlarıyla onun düşüncelerine son derece uygun düşüyordu. O, onlarda bulduğu derin manayı kendi yazılarında son derece çok yönlü bir tarzda dile getirmeye çalışıyordu. Alışılagelmi-

şi, bilineni mucize olarak, buna mukabil yabancı, tabiatüstü olanı alışılagelmiş bir şey olarak telâkki etmek onun en tabiî görüş tarzı olmuştu. Böyle olunca günlük hayat ona mucizelerle dopdolu bir masal ve birçokları için anlaşılmaz bir fenomen olan din ise sıcak bir vatan gibi geliyordu. Böylece o, örneklerin tesirinde kalmadan, yeni bir anlatım yolunu keşfetmişti. Onda ilişkiler çok yönlüdür, sevgi ve sevgiye inanç hâkimdir; şiir sanatının mahiyetini tek tek büyük bir hayat anında, ıstırapta ve kaybetmede görür ve bu noktalarda Dante'ye benzerdi. Bunun için romanı da ruhun ve alınyazısının bilinçli ve bilinçsiz bir tasviridir; ikinci bölümün fragmanında Heinrich'i şöyle konuşturuyor: "Alınyazısı ve ruh bir tek kavramın adlarıdır."……

LUDWIG TIECK (1815)

FRAGMANLAR

Fragmanların Anlamı :

Bu sayfalarda üzerine kalem çekilen kısımlar bir kere müsvedde olarak birtakım düzeltmelere muhtaç; bazı şeyler tamamen yanlış, bazısı anlamsız, bazısı da yetersiz. Yuvarlak içine alınanlar ise tamamen çözülmemiş hakikatlerle ilgili olup bir yana bırakılabilir.

Geri kalanın sadece az bir kısmı fragman olarak basıma hazır durumdadır. Çoğu daha olgunlaşmamış, pek çoğu da son derece önemli ve büyük **bir** tasarımın ürünleridir. Karalanmayanlar arasında bazı anlamsız şeylerin bulunduğuna inanıyorum. İşaretlediklerimi, son şekli verdikten sonra yeni fragmanlar koleksiyonuna almak istiyordum; diğerlerinin de ayrıntılı bir açıklama bulununcaya kadar beklenmesi gerekiyordu. Ne var ki, zamanla bunların pek çoğu gereksiz hale geliyor ve bir kısmına başka bir açıdan bakmak durumu ortaya çıkıyor. Öyle ki, sonunda büyük ve her şeyi değiştiren tasarımı hakikatleştirmeden tek tek konuları bir çözüme kavuşturmamak gibi bir durumla karşı karşıya kaldım. Son şeklini almamış şeylere fragman olarak tahammül edilebilir. Tebliğin bu biçimi, her konuda yetkinleşmemiş, ama kendine özgü kayda değer görüşleri olan herkese tavsiye edilebilir.

Düşüncedeki başarımı belki de, bir izlenimi bütün unsurlarıyla ve tam olarak edinmek yerine bir noktaya takılıp onu hiçbir sınır tanımadan kavramaya kendimi mutlak yetenekli görmeye borçluyum.

Fragmanlara önsöz ve parola.

Fragmanlardaki fragmanların eleştirisi ve önsöz.

İçindekiler, plan ve başlık ilişkisi. Sonsöz gerekliliği.

Fragman başlıkları.

Başlık ne olmalıdır? — Organik, şahsi bir söz, genetik bir tanım. Ya plan? —Tek bir sözle genel bir düstur. Ama bu daha fazla ve daha değişik olabilir.

Metne ilişkin bir not vs. metnin kendisinden çok daha renklidir.

Espri yaratıcıdır. Benzerlikler kurar.

Bir çok insan, gerçekten ne kadar ilginç olduğunu ve ilginç şeylere dair gerçekten neler söylediğini kendisi de bilmez. Böyle insanların sözlerini not etmek, yorumlamak ve gerçek anlamda ortaya koymak kendilerine parmak ısırtacak ve kendi içlerinde yeni bir dünya keşfetmelerine yardım edecektir.

Herşey tohum tanesi.

Şairin Dünyası ve Şair :

Şairin dünyası, şair, hayal gücü, sanatçı, dünya vs.

Hayal gücü en büyük servettir.

Deha tamamen şairenedir, nerede tezahür etmişse hep şairane tezahür etmiştir. Şair hakiki ahlâki insandır.

Heykel nasıl kaide üstünde duruyorsa, aynı şekilde sanatçı da insan üstünde durur.

Hayatın içyüzünü ancak sanatçı ortaya çıkarabilir.

Şair, hamleyi başlattığı gibi bitirir. Düşünür sadece düzenler ve toparlar; şair ise bütün bağları çözer. Onun sözleri genel işaretler olmayıp güzel grupları harekete geçiren büyülü sözler, nağmelerdir. Nice sözler vardır, harikulâde bir hatıra ile mukaddesleşmiş ve her biri nerdeyse tek başına birer şiir oluvermiştir; azizlerin mucizevî güç taşıyan giysileri gibi. Şair için dilin fakirleşmesi diye birşey söz konusu değil; dil, giderek genelleşir. Kullanıla kullanıla değerini yitirmiş olan sözlere sık sık ihtiyaç duyulur. Enstrüman gibi sade olan dünyası bitmez tükenmez melodiler üretir.

Şiir, özdeki yabancı varlığı çözer.

Hakiki, arı, salt olan herşey şiirdir. İşte felsefenin de çekirdeğini bu teşkil ediyor. Ne kadar şairane bulunursa, o derecede hakiki olunur.

Şiirin niteliği ve kaynağı nedir? Doğrusu, bunu tespit etmek mümkün değil. Son derece karmaşık olmakla birlikte yine de sadedir. Güzel, romantik ve ahenkli olan sadece kısmî ifadelerdir.

Şiir, sağlığı tesis eden büyük bir sanattır. Demek oluyor ki, şair aşkın (tranzendental) hekimdir.

Istırap, heyecan, istek, isteksizlik, hata, hakikat, sağlık ve hastalık, bütün bunlar şiiri yönlendiren faktörlerdir. O, bunları

büyük bir amaç uğruna bir arada yoğurur; bu amaç, insanın bizzat kendisini aşması amacıdır. Amaçların amacı.

Aşkın şiir, felsefe ve şiirin bir karışımıdır. Temelde bütün aşkın işlevleri kapsar. Gerçekte ise aşkın olanın tamamını içerir. Aşkın şair, aşkın insanın kendisidir.

Sanatçı tamamiyle aşkındır.

İnsanın eşyaya, bitkilere, hayvanlara, doğaya, hatta bizzat kendisine karşı beslediği hakiki sevgi pekâlâ yaşatılabilir. İnsan gerçek içdünyasında bir "sen" keşfedince, onun etrafında maddî ve manevî büyük bir hareket başlar ki, bu da insana heyecanın en büyüğünü yaşatır. Deha, böyle bir iç çoğulculuğun neticesi olmasa gerek. Bu hareketin sırları henüz çözülmüş değil.

Gerçek şair her şeyi bilendir, küçük çapta bir dünyadır.

Ruhları ilk defa gören ilk insandır. Her şey ona ruh olarak görünür. Çocukların ilk insanlardan farkı ne ki? Çocuğun taze bakışı, son derece net gören birinin vereceği hükümden daha keskindir. Büyücü, şairdir. Zevkiselim sahibi insanın şairliği kadar peygamberin de büyücülüğü var.

Şair, tabiatı bilim adamından daha iyi anlar.

Şair, "a priori" belirtilerin mucididir. Alışılagelmiş manada filozof, matematiksel manada kimya tahlilcisi ise, bu takdirde şair de bilinenlerden bilinmeyenleri çıkaran "mineralojik" tahlilcidir.

Sözcükler belirtilerden sayılırlar; bu sebeple dil şairane bir buluştur. Vahiylerin ve fenomenlerin hepsi işaretler sistemi olarak şiire has nitelikte tabiat şiirleridir. Filozof da nihayet kendi içdünyasında bir şairdir. Böyle olunca, gerçek olan her şey tamamiyle şiirdir. Sentezci şiir, aynı zamanda iç ve dış dünyanın

bir tahlilidir.

Şairler şiir akımını hem yalıtır, hem de iletirler.

Şair, kafasında başka düşüncelere yer vermek ve onları bütün biçimlerde ve son derece çeşitli ifadelerle ortaya koymak becerisine sahip olmak zorundadır. Nasıl ki, bir müzisyen kafasında çeşitli melodileri ve enstrümanları canlandırıyorsa ve onları daha sonra icra ederken tıpkı renkli şekillerin mucidi ve ustası ressamın bu şekilleri zevkine göre değiştirmeyi, yanyana koymayı, çoğaltmayı ve onları mümkün olan bütün tarzlarda ortaya koymayı becermesi gibi aralarında şu veya bu tarzda bir ilişki kurabiliyor ve o seslerin ve melodilerin âdeta ruhu olabiliyorsa, aynı şekilde şair de bütün olgu ve nesnelerin konuşan ruhunu farklı tarzlarda şekillendirmek ve her türlü dil çalışması yapmak ve bunları lâyıkiyle ihya etmek durumundadır. Akla gelebilecek konularla dopdolu konuşmaları, belgeleri, hitabeleri, üslupları, tasvirleri, coşkulu ifadeleri uygun sözlerle kâğıda geçirebilmelidir. Anlamlı ve eğlendirici tarzda herşey hakkında konuşabilmelidir. Konuşmak ve yazmak kendisini konuşmaya ve yazmaya teşvik etmelidir.

Şairin dünyası, çağının odak noktasına sıkıştırılan dünyadır. Planı ve icraatı şiir gibidir. İşte şiir gibi tabiat budur. O, herşeyden yararlanabilir, ama onları ruhlandırarak bir bütün de yaratmalıdır. Özel şeyler gibi genel şeyleri de anlatmalıdır. Anlatılan herşey aksi bir iddia ile karşı karşıyadır. Birleştirmede sınırsız bir özgürlüğe sahiptir şair. Şiire has tabiatın hepsi tabiattır ve tabiatın bütün özelliklerini taşır. Şahsi olduğu ölçüde genel ve ilginçtir. Kalbi ve ruhu soğutan tasvirlerin bizlere ne yararı var ki. Bunlar cansız tabiatın cansız tasvirleridir; haleti ruhiyede hiçbir harekete sebep olmasalar bile, en azından tabiatın bizzat kendisi gibi sembolik olmak zorundadırlar. Ya tabiat düşünceleri, ya da ruh tabiatı yaşatmalıdır. Genelde ve özelde bu yasa

hâkim olmalı. Şair asla bencil olmamalıdır, olduğu gibi görünmelidir. Nasıl ki, filozof tasarımın tabiat kâhini ise, şair de tabiatın tasarım kâhinidir. Biri için herşey nesnel, diğeri için ise herşey özneldir. Biri evrenin, diğeri mutlak **bir**'in, prensibin sesidir. Biri ötüş, diğeri söyleyiştir. İşte bu farklılık ve çeşitlilik sayesindedir ki, sonsuzlar uzlaşır, sonlular birleşir. Şair ebediyen sahici kalır. Tabiatın sirkülasyonunda sabit kadem olandır. Filozof ebedî değişmezlik içinde değişir. Ebedî değişmezlik ise sadece değişebilende gözlenebilir ve gösterilebilir. Ebedî değişebilirlik sadece kalıcı olanda, bütünde, yaşanılan anda vardı. **Önce** ve **sonra** gibi kavramlar onların görüntüleridir. Tabiat yegâne gerçektir. Şairin dile getirdikleri, sembolik ya da dokunaklı olmalıdır. Burada dokunaklıdan kasıt heyecanlandırıcı olmaktır. Sembol doğrudan heyecanlandırmaz, ancak öz etkinliğe sebep olur. Biri uyarır ve heyecanlandırır, diğeri heyecanlandırır ve harekete geçirir. Biri ruhun etkinliğini, diğeri tabiatın durgunluğunu ifade eder. Biri görünüşten gerçeğe, diğeri gerçekten görüşüne doğru yol alır. Biri tasarımdan görüşe, diğeri görüşten tasarıma yönelir. Eski devirlerde şair demek herşey demekti; insanlar çok dar bir çevrede yaşarlardı, bilgileri, tecrübeleri, töreleri, karakterleri birbirine daha yakındı. Böyle gönlü tok insanların bu dünyada elbette fazla bir iddiaları yoktu. Ama daha şiddetli ihtiyaçlara maruz kalan insanlar, kendilerini aşarak özgürlüğün yüce bir değer olduğu duygusuna ulaşmışlar, ancak bu duygu henüz çok yeni idi.

Nasıl ki, ressam normal insandan tamamiyle farklı bir gözle görülebilen nesnelere bakıyorsa, şair de iç ve dış dünyanın olaylarını sıradan insandan çok farklı bir tarzda yaşar. Ama nesneleri, maddenin uğradığı değişiklikleri şiirleştiren şeyin sadece ruh olduğu ve sanatın konusunu teşkil eden güzelin bizlere verilmediği veya görüntülerde zaten mevcut olduğu hiçbir yerde müziktekinden daha fazla dikkat çekmez. Tabiatın yarattığı bütün ses-

ler kaba ve ruhsuzdur. Ama müziksever ruhlu birine ormanın hışırtısı, rüzgârın uğultusu, bülbülün ötüşü, suyun çağlaması melodik ve anlamlı gelir. Müzisyen, sanatının özelliğini gene sanatına borçludur; onun için en ufak bir taklit bile söz konusu değildir. Ressam nesneler dünyasını her yerde işlenmiş olarak görür. Ve bu onun için asla ulaşılamayan bir örnek teşkil eder. Aslında ressamın sanatı, müzisyenin sanatından farklı olarak, tamamiyle akla ve düşünceye dayalı ve bağımsız olarak ortaya çıkmıştır. Ressam, müzisyenin kullandığı dilden çok daha zor bir resim dilini kullanır. Ressam esasen gözle resim yapar; onun sanatı muntazam ve güzel görme sanatıdır. Görmek ise tamamiyle aktif ve eğitici bir etkinliktir. Ressamın yaptığı resim, onun için sadece bir rumuz ve ifade aracıdır. Notayı bu yapay rumuzla karşılaştırmak mümkün. Müzisyenin parmaklarıyla, ayaklarıyla ve ağzıyla icra ettiği çeşitli hareketler ressamın tablosuyla pekâlâ karşılaştırılabilir. Müzisyen de esasen aktif bir duyuş ve seziş becerisine sahiptir. Elbette birçokları duyulardan bu denli yararlanamaz, ama her sanatçı bunu az veya çok becerebilir. Hemen hemen her insan, küçük çapta da olsa, sanatçıdır; gördüklerinden bir anlam çıkarır ve birşeyler sezer. Asıl fark şuradadır : Sanatçı kendisini şekillendiren hayatın tohumunu duyu organlarında yeşertmiş ve bunların duyarlık derecesini ruhun lehine yükseltmiştir. O, hiçbir dış tahrike kapılmadan düşüncelerini duyularının yardımıyla arzu ettiği şekilde dışa vurabilir ve onlardan gerçek dünyayı dilediği gibi değiştirmek amacıyla araç olarak yararlanabilir. Buna karşılık sanatçı olmayan biri dışardan bir tahrik olmadan düşüncelerini dile getiremez; çünkü ondaki ruh, bütün değişmeleri bir dış sebebe bağlayan ve etki-tepki eşitliğini şart koşan mekaniğin temel yasalarına tabi âtıl bir madde gibidir. Bu mekanik davranışın ruha tabiî gelmediğini ve geçici olduğunu bilmek en azından teselli vericidir.

Buna rağmen en basit bir insanda bile ruh mekaniğin yasa-

larına tamamen uymaz. Bu sebeple de her insanda duyunun bu yüksek kabiliyetini yetkinleştirmek mümkün görünmektedir. Resim ve musiki arasındaki farklara dönecek olursak, ilk anda şu fark göze çarpar: Musikide rumuz, enstrüman ve konu birbirinden ayrılmış durumdadır. Resimde ise bunlar yek vücut olduklarından birbirinden yeterince soyutlanamazlar. Bundan da anlaşılıyor ki, resim musikiden çok daha güçtür. Onun ruhun mukaddesliğine bir adım daha yakın olduğunu ve bunun için musikiden daha yüce olduğunu diyecek olsam, o zaman musiki meddahlarının alışılagelmiş şu itirazlarıyla karşılaşırım: Musiki çok daha kuvvetli ve kapsamlı etki yapar. Oysa bu fizikî büyüklük sanatların manevi yüceliğinin ölçülmesinde kriter olmamalıdır.

Hayvanların bile musikisi vardır ve bilirler, ama resim hakkında hiçbir fikirleri yoktur. Onlar en güzel çevreleri, en çekici manzaraları hiçbir zaman görmeyeceklerdir. Bildikleri bir çevreye ait bir resim, onları sadece aldatır, onu resim olarak algılamazlar.

İyi bir sahne oyuncusu aslında plastik ve şiir gibi bir enstrümandır. Bir opera, bir bale gerçekten plastik-şiir gibi konserlerdir, birçok plastik enstrümanın müşterek sanat eserleridir.

Şair, dünya işlerinden ve önemsiz meselelerden uzak, sakin, dikkatli ve tasasız olamalı ki, gezebilsin, çeşitli insanları, çeşitli düşünceleri, düşüncesizlikleri, zihniyetleri, kabiliyetleri tanıyabilsin ve dile getirebilsin. O, bir konuya bağlı kalmamalı ve içinde gerçek anlamda bir hırs taşımamalıdır. Onun sadece çok yönlü bir duyarlığa ihtiyacı vardır.

Grek piyesi için koro ne ise, insan için de şiir odur: Güzel ve ritmik ruhun hareket tarzı, bizi şekillendiren benliğimizin ona eşlik eden sesi, her yerde insanlık parmağının hafif izi, kuraldaki serbestlik, her kelimede vahşi tabiata karşı zafer, özgür ve ba-

ğımsız etkinliğin ifadesi olan nükte, uçuş, insanîleşme, aydınlanma, ritim ve sanat.

Şiir, ruhun, kendi bütünlüğü içinde iç dünyanın tasviridir. Kullandığı araç, yani sözcükler bunu göstermektedir. Bunlar içteki güçlü dünyayı dışa vururlar; aynı şey plastik sanatta şekillenmiş dış dünyaya, musikide ise sese yansır. Şiir, gerçi plastik olduğu ölçüde etkili değildir, ama diğer yandan ruhu çeşitli tarzlarda coşturan müzikal de var.

Ruh tasviri, tabiat tasviri gibi kendiliğinden, umuma özgü, birleştirici ve yaratıcı olmalıdır; olduğu gibi değil, olabileceği ve olması gerektiği gibi olmalıdır.

Sonunda herşeyin neden şiir olduğu şimdi daha iyi anlaşılıyor. Dünya da sonunda ruh olmuyor mu?

Ruhun nağmeleri, sesleri.... Soğukluk düşüncenin tecridine yardım eder. Hırs fırtınası, eğilimler vs. İçteki hava, su ve ışık.

Şiir, içe dönük resimden ve musikiden başka birşey değildir de nedir? Şu var ki, ruh yapısı yüzünden değişikliğe uğramışlardır.

Şiirin yardımıyla içimizdeki sesleri, tabloları veya düşünceleri ortaya koyarız. Zaten şiir bu amaçla kulanılan yegâne enstrümandır.

Şiir demek ruhu coşturma sanatı demektir.

Tabiat şiiri hakiki başlangıcı teşkil eder.

Sanat şiirinin gerçek konusu tabiat şiiridir. Şairane konuşma, dış görünüş itibariyle benzer ilişkilerin eksantrik simgelerinden ve şiirin görünüşe yansıyan sembolik işaretlerinden ibarettir.

Uygun seçim ve sevimlilik.

En uygun ve en sade ifade.

Ritim ve kâfiye.

Sanat tabiat bütünleyicisidir.

Tabiatta sanat içgüdüsü vardır. Bu sebeple tabiat ile sanatı birbirinden ayırmaya kalkışmak boşunadır. Şaire göre tabiat ve sanat son derece ılımlı ve şiddetten uzak olduklarından dolayı birbirinden farklıdırlar. İşte bu, onları şiddetli ve anî heyecandan iradesi dışında müzikal, şiire has veya ilginç fenomenleri meydana getiren insanlardan ayırmaktadır.

Dar anlamda şiir, plastik sanatlarla musiki arasında yeralan bir ara sanattır. Musiki, şiir, tasviri şiir vs. Ölçünün figüre, tonun renge uygun olması mı gerekir?

Yazarlık sanatının daha başında sayılırız.

Kitap dünyası aslında gerçek dünyanın bir karikatürüdür. İkisi de aynı yerden kaynaklanır. Şu var ki, birincisi daha özgür, daha hareketli bir zamanda kendini gösteriyor. Bunun için ondaki bütün renkler daha parlak, hareketler daha canlı, çizgiler daha çarpıcı ve ifade mübalağalıdır. Birincisi fragman, ikincisi ise bir bütün olarak ortaya çıkar. Bunun içindir ki, ilki daha şiire has, daha nükteli, daha ilginç, daha resimsi, fakat aynı zamanda hakikatten daha uzak, daha çok gayri felsefî ve gayri ahlâkîdir. Birçok insan, bilginler de dahil, fikirlerini sadece kitaplara borçludur; böylece gerçek dünyaya ilişkin görüşleri bütünlükten uzak, parçalar halinde olur. Durum böyle olunca da gerçek dünya, malum sakatlıklardan acı çeker. Doğal olarak bazı avantajları da var ayrıca. Birçok kitap, gerçek dünyaya dair tek tek ve yarım tasvirlerden başka hiçbir şey ifade etmez. Bu tür kitaplarda daha çok kitap dünyasının gerçek dünya ile olan ilişkisi söz konusu edilir.

Bir kitap birçok açıdan ilginç olabilir. Yazar, okuyucu, olay, kendi yalın varlığı, bütün bunlar kitabın ekseni olabilirler.

Filoloji, genelde edebiyat bilimidir. Kitapları konu alan herşey filolojiktir. Notlar, başlıklar, özdeyişler, yorumlar, önsözler, eleştiriler, alıntılar, bunların hepsi filolojiktir.

Filoloji sadece ve sadece kitapları konu alır, onlara istinat eder ve katiyen orijinal tabiata doğrudan yönelmez. Özdeyişler, eleştiriler, alıntılar, bunların hepsi filolojiktir.
dir; birincisi salt filolojiktir, diğeri ise filolojinin uygulamalı kısmını oluşturur. Dar anlamda âlim yalnız filologdur. Diplomasi ve tarih, her ikisi de filolojiktir.

Kitap, genişletilmiş başlık veya başlığın genişletilmiş konusudur; başlığın açıklanmasıyla başlar ve öyle devam eder.

Filoloji :

Bir önsöz, bir başlık, bir parola, bir plan, bir giriş, bir açıklama, bir ilâve, bir fihrist vs. nasıl olmalıdır? Ve bunların sınıflandırılması nasıl yapılır? Plan, fihristin birleşik formülüdür; metin ise onun uygulanmasıdır. Önsöz, şairane bir peşrevdir, başka bir deyişle ciltçi ve okuyucu için bir malumattır. Parola, müzikal bir motiftir. Önsözde kitabın kullanımı ve felsefesi hakkında bilgi verilir...

Eleştiri, kitabı bütünler. Bazı kitapların eleştiriye ihtiyacı yoktur, sadece bir anons yetiyor. Bu tür kitaplar eleştiriyi fazlasıyla ihtiva eder. Notlar açıklamanın başka bir şeklini teşkil eder. Onlar metnin anlaşılmasına katkıda bulunur. Metin sadece ses çıkarır, not ise bu sese uygun figürü ihtiva eder.

Şiir yazamayan bir insan onu hep olumsuz değerlendirir.

Eleştirilebilen sonucun kendisini ortaya koyma kabiliyeti, hakiki eleştirinin gereğidir. Zevkiselim tek başına sadece olumsuz hüküm verir.

Mecmualar aslında müşterek kitaplardır. Grup halinde yazmak, yazarlığın büyük ölçüde teşekkülüne engel olmaktadır. Olsun, gene de toplum olarak yazmayı, düşünmeyi ve davranmayı denemek lâzım. Bütün toplumlar, milletler "bir" eser peşindedirler.

Edebiyatçılık :

Yazarlık sanatı, nasıl yazar olunduğuna dair vs. Kütüphanenin yazarlık sanatıyla ilgisi, resim galerisinin resim sanatıyla ilgisi gibidir.

Kitapların sınıflandırılması, kitapları oluşturan bölümler, tam kitap, okuma sanatı vs...

Edebiyat :

Âlimlik hafızaya, kabiliyet yahut hüner ise zekâya uyar. İkisini birleştirmek demek onları bir binom olarak görmek ve bu binomu bir kuvvete çıkarmak demektir.

(Romantik âlimlik ve romantik hüner, birleştirme ve çeşitlendirme kabiliyeti)

Bir yazar nedir? Yazar, yazar olmak amacını taşımaktadır. Alışılagelmiş manada tabiat, yazar veya sanatçı olarak görülmemelidir. Yazar yahut sanatçının amacı başkadır. Bu amaca uygun olarak kendini yazar, sanatçı ve tabiat olarak yetiştirir. Bu tabiat ürünleri sanat eserleridir. Sanat eserinin kaynağı suni tabiattır.

Kitabım ilmî bir İncil olmalı. Gerçek ve ideal bir örnek ve bütün kitapların nüvesi.

Gramer :

Dil bir muammadır. Umumi dil tabiat dilidir. Kitap dili sanat dilidir.

Ansiklopedistik Gramer:

Bildiğimiz bir sözlük "oriktognostik" (oryktognostisch) kelimeler sistemidir. Burada kelimeleri dilbilgisi, kimyasal ve felsefî özelliklerine göre ele alan bir sözlük de akla gelebilir. Böyle bir sözlük şu üç özelliği taşımalıdır: İleriye dönük tarihî-felsefî, geçmişe dönük tarihî-felsefî, salt tarihî-felsefî. Bir cümle bir kelime ile eşdeğerdedir. Cümle, kuvvetini kelimeden alır. Her kelime, cümle, tanım seviyesine çıkarılabilir.

Çeşitli cümle türleri var. Cümleler bilimlere yükseltilir. Bilim, cümlenin yüksek mevkiini teşkil eder. Ve bu yükselme salt evrensel bilime kadar devam eder. Cümleden bilime kadar herbirinin kendine mahsus amaç ve kuralları olan muhtelif sistemlerden söz edilebilir.

Demek ki, "oriktognostik" fihrist, âlimin üzerinde çalıştığı ilkel, ama bilgili bir kitledir.

Bu türden her sistem uygun düşen bir gramer ile kullanım kurallarının sistemli bir koleksiyonu vardır.

Gramerin Bölümleri

1. Yazım ve telâffuz kuralları

2. Tabiat tasviri ve buna uygun kurallar, çekim
3. Cümle bilgisi

Bir tapınak yahut âbide ne ise harf de odur. Şu var ki, harf anlamsız yaşayamaz. Zeki harf tarihçileri vardır, yani filolog sahaflar. Sahaf, aslında harf restoratörüdür, onu diriltir.

Algıladığımız her şey bir mesajdır. Zaten dünyanın kendisi de bir mesajdır, ruhun ifşasıdır. İlâhî ruhun vuzuha kavuştuğu yerde artık zaman olmayacak, dünya anlamını yitirmiş olacak ve elimizde sadece harfler kalacak. Fenomenin ötesinde görüneni kaybetmiş oluruz. Geride boş bir form kalır.

Hiçbir şey hayat ve alınyazısı dediğimiz şeylerden daha romantik değildir. Fevkalâde büyük bir romanda yaşamaktayız. Bizi kuşatan olaylar, romantik yönlenme, insan hayatının ele alınışı vs.

Hayatı kendi kendini yok eden bir hülyadan farklı gören insan, bizzat kendisi hayata kapılmıştır.

Hayat bize roman olarak sunulmuş değildir, onu romanlaştıran bizleriz.

Romantik :

Gerçek sevgiyi işleyen bütün romanlar masaldır, majik olaylardır. Dünya romantikleştirilmeli. Ancak bu şekilde onun gerçek sırrına yeniden varılabilir. Romantikleştirmek, nitelikçe yükseltilmekten başka hiçbir şey değil. Böyle bir operasyonda değersiz "**ben**" daha iyi bir "**ben**" ile özdeşleşir. Ancak bu operasyon henüz tamamiyle bilinmemekte. Değersize daha yüksek bir mana, mutat olana esrarengiz bir görünüm, bilinene bilinme-

yen havasını ve sonluya sonsuzluk özelliğini vermek suretiyle romantikleştiriyorum. Bunun aksini yapmak da mümkün. Böyle bir operasyonun adı romantik felsefedir.

Dünya kurulalıdan beri sevgi romanların konusu olmuştur, başka bir deyişle sevmek sanatı hep romantik olmuştur.

Hayat, renkler, tonlar ve kuvvet gibi birşeydir. Romantik insan hayatı inceler; ressamın, müzisyenin ve mekanikçinin rengi, tonu ve kuvveti incelemesi gibi.

Hoş bir tarzda yabancılaştırmak, bilinen bir nesneyi yabancılaştırarak çekici hale getirmek sanatıdır romantik şiir.

Şiirin özel bir manası var: İçimizdeki şairane ruh hali. Bu ise tamamen ferdîdir ve bu sebeple tasviri ve tanımı mümkün değildir. O ruh halini doğrudan tanımayan ve yaşamayan, onun hakkında fikir sahibi olamaz. Şiir şairanedir, konuşma sanatından yerden göğe kadar farklıdır.

Ferdi faktörü bütünden soyutlamak, evrenselleştirmek, mutlaklaştırmak vs. işte size romantikleştirmenin esası.

Romanın bir silsile dahilinde ortak bir ruhla birbirine bağlanmış bütün türleri kapsaması gerekmez mi?

Her sembol bir mistikleştirme olayıdır. Safdil ve hissî, nesnel ve öznel; biraz yaşlılar daha safdillidir, ihtiyarlar da. Safdillik tezattan yoksundur. Hissîlik ise öyle değil.

Bir roman kitap olarak bir hayattır. Her hayatın bir şiari, bir naşiri, bir adı, bir önsözü, girişi, metni, açıklamaları vesairesi vardır veya olabilir.

Roman, hayatı konu alır, hayatı anlatır. Şair ile ilişkisi dik-

kate alınırsa belki de bir aktördür. Çok defa bir maskaralığın sebep olduğu olayları anlatır, yani maskeli kişiler arasında geçen maskelenmiş bir olayı. Maskeler kaldırılınca ortaya bilinen olaylar ve tanıdık kişiler çıkar. İşte bu özelliğiyle romanın belli bir sonu yoktur, bir tek cümle ile bir imajı ve olguyu ortaya koymaz. O, bir düşüncenin gerçekleştirilmesi, somut ve ayrıntılı açıklanmasıdır. Ne var ki bir düşünce bir cümleye sığmaz. Düşünce, cümlelerin sonsuz bir sıralanışı ve algılanamayan bir kemiyettir. Ama düşünceyi geliştirmenin bir kanunu vardır. Buna dayanarak bir roman eleştirilir.

Romanın birimleri.

Şiir nedir, ne değildir; eski ve yeni dünya mücadelesi, tarihin önemi, bizzat romanın tarihçesi vs.

Roman kahramanı, şairin romandaki organıdır. Üslupta ekonomi ve huzur, bütün hayat olaylarının şairane tarzda anlatılması ve değerlendirilmesi vs.

Şiir, asla ana konu olmamalıdır; o her zaman mucizevî unsur olmalıdır. İnsan tam olarak görmediği, net olarak duymadığı ve üstesinden gelemediği bir şeyi anlatmaya yeltenmemelidir. Meselâ, metafizik konuların anlatılmasında olduğu gibi.

Roman tamamiyle şiir olmalıdır. Çünkü şiir tıpkı felsefe gibi kendisinde her şeyin güzelleştiği, tıpkısını bulduğu ruhumuzun ahenkli bir halidir. Hakiki bir kitapta herşey tabiî ve mucizevidir. Öyle ki, insan dünyada yaşadıkları ile burada karşılaştıkları arasında bir fark göremiyor ve ancak şimdi gerçek dünyayı algılayabiliyor... İnsanın kendisini bir hayale kaptırdığı an ile seyrettiği nesnelerin içine gömüldüğü ahenkli çokluk karşısında aynı anda sonsuz, akla sığmaz duygular yaşadığı zamanlar için de bu böyledir.

Efsane de aynı şekilde şiirin konusudur. Şiir gibi olan her şey efsanevî olmalı. Şair, tesadüfe perestij eder. *Nessir und zulima, Aline*'nin romantikleştirilmesi, nuveller, *Binbir Gece, Cinnistan, La Belle et la Bête, Musaeus*'un halk efsaneleri vs. Bunların yanında yeni romanların romantik ruhu : *Meister, Werther*. Grek halk masalları, Hint masalları ve yeni, orijinal masallar. Gerçek bir masalda herşey mucizevî, esrarengiz, birbiriyle irtibatsız ve canlı olmalı. Herbiri bir başka tarzda olmalı. Bütün tabiatın ruhlar ile içiçe olduğu, umumi bir anarşinin hüküm sürdüğü, kanunların yok olduğu, özgürlüğün ve tabiatın hakiki olduğu devir, dünya (devlet) öncesi devirdir. Dünya öncesi bu devir, aynı zamanda dünya sonrası devir hakkında da bir nebze de olsa fikir verir. Masal dünyası gerçek dünyanın zıddıdır. Bu yüzden ona çok benzer.

Geleceğin dünyasında her şey geçmiştekinde olduğu gibidir. Ama gene de her şey farklı. Geleceğin dünyası, akla uygun kendi kendine etkili, ikinci veya sonsuz kuvvette bir kaostur.

Hakiki masal aynı zamanda peygamberlere özgü bir icmal, ideal ve mutlak zorunlu bir ifade tarzı olmalı. Böyle bir masalın yazarı geleceği görür. Anlatılanlar, gerçek ve sentezci, başka bir deyişle ideal bir çocuğun kabullenme ve itiraflarıdır. Bir çocuk, bir yetişkinden daha akıllı ve daha zekidir. Çocuk bütünüyle kinayeli olmak durumunda... Tarih zamanla masal olmak zorunda kalır ve başladığı gibi olur.

Mukaddes tarihimizin masal ile olan benzerliği son derece ilginçtir. Büyüleyici bir başlangıcın arkasından uzlaşma ve nihayet büyüleme şartının yerine getirilmesi bize bunu göstermektedir.

Masal yoluyla ruh halimi en iyi biçimde ifade edebildiğime inanıyorum.

Masal aslında hayal gibi bir şeydir, başka şeylerle ilişkili değildir. O, mucizevi olaylar manzumesidir. Müzikal fantezi, rüzgâr estikçe kendiliğinden çalan *Eol* harpının çıkardığı ahenkli sesler, tabiatın kendisi vs. bunun için örnek gösterilebilir.

Tarih masalla karıştırılınca ortaya yabancı bir karışım çıkar. Bu takdirde masal, bir dizi hoş, eğlendirici olay, karşılıklı konuşma ve bir nevi maskeli balodan ibaret olur. Bir masalın ruhunu zedelemeden ona yeni bir anlam kazandırılırsa, kalitesi yükselir ve yararlı olabilecek hale gelir.

Salt bir masalda vurgu değişkendir, ama basit de olabilir.

Ne gariptir ki masalın ekseni çok defa mutlak ve mucizevi bir bileşimdir.

Değişmeyen ahlâk kanunlarından başka hiçbir şey masal ruhuna ters düşmez. Hakiki tabiat anarşisi masaldır: Soyut âlem, rüya âlemi, soyutlamadan hareketle ölümden sonraki duruma ilişkin neticeler çıkarmak vs.

Kendimizi cinler âleminde göremeyişimiz, organlarımızın zayıflığından ve kendimizi yeterince yoklamayışımızdandır. Bütün masallar vatan olabilecek bir dünya ile ilgili kurulan hayallerdir.Öyle bir dünya ki, hem var, hem yoktur. Vaktiyle herbiri bir deha olan ve isteklerimizi yerine getiren içimizdeki o yüce güçler, şimdi bizleri bu zahmetli yolculukta tatlı anılarla eğlendiren birer müze oluvermişlerdir âdeta.

Antik miras mukaddestir; insanı kendisine bu gözle bakmaya zorlar.

Ağaçlarda, manzaralarda, taşlarda ve tablolarda farklı ruhlar var. Bir manzarayı bir beden gibi hissetmek ve görmek lâ-

zım. Her manzara, içinde değişik türde bir ruh taşıyan ideal bir beden gibidir.

Arkeoloji :

Antik eşyanın galvanizmi, maddesi. Ona ruh veren mucizevi bir din, tarih, sanat felsefesi, kıymetli taşlar, resim, portreler, manzaralar vs. İnsan her zaman varlığının sembolik felsefesine sahiptir. Bu, kendisini onun eserlerinde, yaptıklarında ve mizacında gösterir. Kendisini ve tabiatın mukaddes kitabını haber verir; tabiatın mesihidir. Antik eşya, hem geçmi- kitabını haber verir; tabiat mesihidir. Antik eşya, hem geçmişin, hem de geleceğin ürünüdür. Goethe, tabiatı bir antik miras olarak görür..... Herşey gökten inmiş gibi. Antik mirasa nasıl bakılacağı konusunda insanlar eğitilmeli ve böyle bir bakış şairane olmalı. Merkezî bir antikite mi var yoksa antikitelerin evrensel bir ruhu mu var? Şekillerin mistik mahiyeti vs. Antikiteler yalnızca bir kişiye değil, bütün insanlığa hitap ederler.

Yunan mitolojisinin dine bağımlı olmaması son derece garip bir şey. Bu, Yunanistan'da dinden önce sanatın teşekkül ettiği ve Greklerde son derece yüksek bir din idealizmi içgüdüsünün mevcut olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Din esasen insanoğlu tarafından icra edilen sanatın konusu olmuştur. Sanat ilâhî veya din sanatsal ve sosyal bir hüviyete bürünmüştür. Sanat, din ile eşanlamlı olmuştur. Uluhiyet sanatla kendini göstermiştir.

Plastik sanatlar, musiki ve şiir arasındaki ilişki, destan, ve dram arasındaki ilişkiye benzetilebilir. Her özgür sanatın keyfiyet gereği muhtelif ilişkiler içinde bir bütün teşkil etmesini sağlayan başlıca hususlar, birbirlerinden ayrılmaları mümkün ol-

mayan unsurlardır. Nasıl ki, destan, lirik ve dram, şiiri oluşturan unsurlar ise beden ve ruh da dünyayı oluşturan unsurlardır.

Lirik şiir kahramanlar içindir, kahramanları yaratır. Epik şiir ise normal insanlar içindir. Bunun içindir ki kahraman lirik, normal insan epik ve deha dramatiktir. Erkek lirik, kadın epik, evlilik ise dramatiktir.

Burada akla şu soru da gelebilir: Lirik şiir hakiki şiir mi, yoksa nesir mi? Nasıl ki roman nesirden sayılmıştır, aynı şekilde lirik şiir de nazımdan sayılmıştır. Her iki durumda da bir haksızlık söz konusudur. Hakiki ve mükemmel nesir, lirik şiirdir.

Nesir adı verilen sanat, mutlak ifratların sınıflandırılması neticesinde ortaya çıkmıştır... Zaman gelir ortadan yok olur. Bir etkileşimden sonra meydana gelen gerçek bir hayattır bu.

Epik şiir dolaylı etki ederken lirik şiir doğrudan etkileme gücüne sahiptir. Dramatik şiir ise bunların karışımı bir tarzda etki eder. Kısaca, dramatik şiiri, mükemmel, sağlıklı ve gerçek bir karışımdır.

Pinolar, Klopstocak, Horatius, modülasyonlu bir dünya, çağrışım kanunları ve nihayet lirik. Her şiirin üç unsuru var: Epik, lirik ve dramatik. Mükemmel bir opera, dramın en yüksek merhalesidir. Destan, mükemmel olmayan dramdır, şairane tarzda anlatılır.

Nazım sanatı :

Neden bazı manzumeler musiki oluyor da şiir olmuyor?

Geçmişe dair anlatılan her şey gerçek anlamda bir trajedidir. Buna karşılık geleceğe dair anlatılanlar ise bir komedidir.

Trajedi, bir milletin en yüksek seviyede yaşadığına tanıklık ederken, komedi aynı konuda bir zayıflığa delalet eder. İngiltere ve Fransa'da trajediler, Almanya'da ise komediler reva görmekte.

Dramın konusu bir varoluş veya yok oluştur. O, akışkan bir maddeden organik bir şeklin, tesadüften çok ince düşünülmüş bir olayın meydana gelişini canlandırır. Aynı şekilde organik bir şeklin tesadüfte çözülüşünü ve yok oluşunu da canlandırmakta. Her ikisini birlikte de konu alabilir. İşte böyle bir dram mükemmel dramdır. İçeriğinin bir değişim, bir indirgeme süreci olması gerektiği kolayca görülmekte. *Kolonos*'ta *Odipus* bunun için güzel bir örnek teşkil etmekte, *Philoktet* de öyle.

Komedi ve trajedi ince ve sembolik bir bağlantıyla şiire has hüviyet kazanırlar.

Ciddiyet eğlenceli, nükte ise ciddi olmak durumunda.

Musiki. Matematik :

Musikinin birleşik analizle bir ilişkisi var mı? Sayılar arasındaki ahenk ve sayı akustiği birleşik analizin konusudurlar.

Tam sayılar matematiksel vokallerdir. Bütün sayılar tamdır.

Birleşik analiz, sayıları emprovite eder ve beste sanatını, matematiksel genel bassoyu öğretir. Dil, musikî bir düşünce enstrümanıdır. Söz sanatçısı ve filozof olan şair, eserlerini dilbilgisi kurallarına göre besteler ve seslendirir. Bağlantı tamamiyle mantikî veya ilmîdir: Şiir gibi de olabilir....

Musikî beste öğretisinin genel bassoya nisbeti, birleşik analizin basit analize nisbeti gibidir.

Matematikte bazı problemler vardır ki tek başına çözülmezler; ancak diğerleriyle bağlantılı olarak birleşik bir operasyonla çözülürler.

Musiki birçok noktada cebire benzer.

Ahenk dâhiyane tondur.

....

Her insanın kendisine özgü bir dili var. Dil, zihnin tezahürüdür. Ferdî diller, dil dehâsı, başka dillere ve başka dillerden tercüme kabiliyeti vs. Düşüncedeki berraklık ifadenin hakiki olmasına tabidir. Adlar uygun olmak şartıyla bir anlam taşırlar. İfade net ve yol gösterici olmalıdır.

*Shakespeare'*de şiir, şiir olmayan unsurlarla ahenk; ahenksizlikle, çirkin güzelle tam bir münavebe halindedir. Onun mısraları ile *Boccaccio*'nun ve *Cervantes*'in nesri aynı şeyler, aynı şekilde ayrıntılı, güzel, titiz ve tamdır.

Hans Sachs'ta alegorik, ahlâkî ve gerçek Alman mitolojisinin kendine özgü türde bir taslağı var.

Hans Sachs'ın piyeslerinden destana, destandan ve anılan piyeslerden Grekçeye, Shakespearceye, Fransızcaya, operaya vesaireye geçiş.

Duygu ve akıl şiiri. Biri müzikal, diğeri plastiktir.

Aslında bütün felsefe ve bilgelik idealizm ve fikir zenginliğidir.

Hakiki felsefe tamamiyle realist idealizm yahut Spinozizmdir. Oldukça yüksek bir imandan kaynaklanır. İman, idealizmin ayrılmaz bir parçasıdır.

Luther'in özgür iradenin ahlâkî cephesine ilişkin doktrini, özgür iradenin ahlâkî olmasını zorunlu telâkki eden yeni karşı doktrinin yanında tamamiyle yalın kalıyor.

Bizi ıstıraba maruz bırakan yegâne şey miskinliktir.

Nazım sanatının zorunlu titizliği, aşılamayan dönemler, taşlaşmış çizgiler vesaire.

Grek nazım sanatı tarihinde epik, lirik ve dramatik çağların birbirini izlemesi gibi, evrensel nazım sanatı tarihinde de antik, modern ve birleşik devirler birbirini izlemiştir.

Goethe'de bu birliğin tohumu hiç atılmamış izlenimini uyandırmakta. Bu birliğin meydana geliş tarzını bilenler, nazım sanatının tarihi hakkında da bilgi sahibidirler.

Meister'de tabiata ilişkin imgelem kesinlikle söz konusu değil. O, tabiata çok seyrek yer verir. Dördüncü kısmın başında bir kere. Şakilerin saldırısı sahnesinde romantik orman manzarasına kısaca değinir.

Varyasyonlarda hep aynı fert : *Natalie* - güzel ruh.

Bütün insanlar mükemmel bir *Bir*'in varyasyonlarıdır. Varyasyonların uzlaşması aileyi oluşturur. Birbirine içten bağlı her topluluk bu aileden sayılır. *Natalie* gibi yalın bir varyasyon ve güzel bir ruh derinden rahatlattıktan sonra, bütünü muazzam senfonisi içinde müşahede eden birinin gönül rahatlığı neden sonsuz olmasın.

Goethe, tamamiyle pratik bir şairdir. Bir İngiliz kendi şahsına ait olacak bir şeyde hangi özellikleri arıyorsa, Goethe de eserlerinde aynı şeyleri arar. Bunlar sadelik, zerafet, rahatlık ve dayanıklılıktır. Wedgwood, İngiliz sanat dünyasına neler kazan-

dırmışsa, Goethe de Alman edebiyatına aynı şeyleri kazandırmıştır. O, tıpkı İngilizler gibi tabiî olarak ekonomik ve aklın yardımıyla edinilmiş ince zevk sahibidir. Bu iki özellik, onda çok iyi bir ahenk teşkil etmekte ve kimyasal anlamda yakın bir akrabalık sergilemekte. O, insanın tam anlamıyla gerçekleştiremeyeceğini önceden bildiği şeyleri yapmaktan ziyade önemsiz konular üzerinde duruyor ve onlara göz kamaştırıcı bir parlaklık ve konfor veriyor. Fizik ile ilgili yaptığı incelemeler bu hususu ortaya koymaktadır. Bu alanda da romantik yahut kördüğüm olmuş bir konu seçiyor. Işık, bitki ve böceklerin değişime uğradıklarına dair görüşleri, öğretmenliğin sanatçının görevleri arasında yer alması gerektiğine ilişkin taşıdığı inancın en somut delilleridir. Ayrıca, Goethe'nin zamanının ilk fizikçisi olduğu ve fizik alanında gerçekten devir açtığı yerinde bir iddia olarak ileri sürülebilir. O tabiat araştırmacısının buluşlarını ve bilgisini burada söz konusu etmek mümkün değil. Mesele, insanın antik mirasa bakan sanatçı gözü ile tabiata bakıp bakmadığı meselesidir. Tabiat, yaşayan antikten farklı mıdır acaba? Tabiat ve tabiatı algılama tıpkı antik ve antik bilgisi gibi eşzamanlıdırlar. Ve insan antiklerin mevcudiyetine inandığı anda yanılır. Çünkü, antik ancak o anda oluşmaya başlar; o, sanatçının gözleri ile ruhu arasında oluşur. Antik çağın kalıntıları burada sınırlı mucip sebeplerden başka birşey ifade etmez. Antik, ellerin yardımıyla yaratılmaz. O, gözün yardımıyla zihin tarafından yaratılır. Onunla bir anlam kazanan ve onu dışa yansıtan beden ise yontulmuş taştan başka hiçbir şey değildir. Fizikçi Goethe'nin diğer fizikçilere nisbeti ne ise, şairin de diğer şairlere nisbeti odur. O, gerçi kapsam, çeşitlilik ve anlam derinliği bakımından zaman zaman aşılıyor, ama kültür edinme sanatı bakımından onun seviyesinde başka birinin olacağını sanmıyorum. Onda her şey fiiliyat, diğerlerinde ise sadece temayüldür. O gerçekleştirirken diğerleri yalnızca mümkün veya zorunlu kılarlar. Hepimiz birta-

kını şeyleri mümkün veya zorunlu kılarız, ama çok azımız gerçekleştirir. Ekol filozofu bunu belki de aktif empirizm olarak adlandıracaktır, ama biz bunun tartışmasını bir tarafa bırakıp Goethe'nin sanatçı yeteneğine ve düşünme kabiliyetine değinmekle yetinelim. Goethe'nin soyutlama kabiliyetine değişik bir açıdan bakılabilir. O, soyutlamayı eşine ender rastlanan bir tarzda yaparken esas olarak aldığı nesneyi de aynı zaman içinde inşa etmeyi asla ihmal etmez. Böyle bir yaklaşım ise uygulamalı felsefeden başka hiçbir şey değildir. Ve böylece Goethe'yi sonunda uygulamacı bir filozof olarak hayretle müşahede ediyoruz. Zaten her gerçek sanatçı öteden beri böyle olmuştur. Salt filozof da uygulamacıdır; oysa uygulamacı filozofun salt felsefe ile uğraşması gerekmez. Bu kendi başına bir sanat. Gerçek sanatın kaynağı akıldır. Akıla özgü bir kavramdan yola çıkılarak bir plan çizilir. Hayal gücü, nükte, muhakeme gücü vs. yalnız onun tarafından sevk ve idare edilirler. Bu bakımdan *Wilhelm Meister* tamamiyle bir sanat eseri ve aklın ürünüdür. Bu açıdan bakılınca, sanat galerisinde fazla vasat olan bazı eserlere rastlamak mümkündür; şunu da hemen belirtelim ki aynı galeride kıymetli eserlerin birçoğuna yer verilmemiştir. İtalyanların ve İspanyolların sanat kabiliyetleri bizimkinden çok üstündür. Fransızlar da aynı şekilde bizden ileri; İngilizler ise, bütün milletler arasında en iyi ve en zengin eserleri vermiş olmalarına rağmen, sanat kabiliyetlerini gösterme bakımından fazla ileri sayılmazlar ve bu noktada bizlere benzerler. Sanat eserlerinin sayısındaki bu fevkalâde artış, aramızda yaşayan ve sayıca az olan sanatçıları haliyle biricik ve meşhur yapmıştır. Öyle ki, en muhteşem sanat eserlerinin içimizden çıktığına kesin gözü ile bakabiliyoruz. Çünkü dünyada bizim kadar azimkâr olan başka bir millet yoktur. Yanılmıyorsam, klasik yazarları taklit etmek arzusuyla eski çağ edebiyatıyla ilgilenen dostların amacı, bizleri sanatçı olarak yetiştirmek ve içimizdeki sanat kabiliyetini uyandırmaktan başka

hiçbir şey değil. Hiçbir modern millet eskiler kadar yüksek derecede sanat idrakine sahip olamamıştır. Onlarda herşey sanat eseridir; onların eserlerine sahip çıkmakla, öyle sanıyorum ki, fazla ileri gitmiş oluruz. Klasik edebiyat için durum ne ise, antik edebiyat için de odur. Antik, aslında bizlere sunulmuş değil. mevcut da değil. Onu bizlerin meydana getirmesi gerekir. Eskileri gayretle ve akıllıca incelemek suretiyle kendimiz için eskilerin bile sahip olamadığı klasik bir edebiyat meydana getirebiliriz. Eskiler belki de bunun aksini yapmak durumunda kalmışlardır. Çünkü salt sanatçı tek yönlü ve sınırlı bir insandır. Goethe, itina bakımından eskileri takip etmekle beraber muhteva bakımından hakkı olmayan bir liyakatla onları aşar. *Meister*'i onlara son derece yakındır.

Goethe de elbette aşılacaktır ve aşılmaya da mahkûmdur. Tabii ki eskilerin aşılabildiği tarzda, yani muhteva, güç, çeşitlilik ve anlam derinliği bakımından. Ama salt sanatçı olarak aşılmayabilir yahut çok az; çünkü gerçekliği ve titizliği göründüğünden çok daha mükemmeldir.

Bir konu varyasyonlar halinde anlatılıyor. Meselâ, *Meister*' de kişilerin canlandırılışı böyledir. Güzel ruh ve *Natalie* için de bu geçerlidir. Sanatın ilkel başlangıcından tekâmülüne kadarki döneme ait bir gravür koleksiyonu, bir tarihî dizi, kurbağadan Apollon'a kadar bütün şekiller de böyledir.

Wilhelm Meister'e Dair

Lothario, *Meister*'e geçişi sağlayan *Therese*'nin karşılığı erkek figürden başka birşey değil; Natalie, teyze ve Therese'i birbirine bağlar ve asilleştirir. Jarno, Therese'den papaza geçişi sağlıyor. Meister, amca ile Lothario'yu birleştiren tiptir. Teyzenin ferdî dini, Natalie'de iyilikçi, pratik bir dünya dini olmuştur. Cypriani, amcanın soluk bir tekrarıdır. Aurelie, ailevî bakım-

dan teyzeye benzer. Harpit ile Mignon birbirini tamamlarlar. Werner, Therese'ye yakındır, doktorun papaza yakınlığı gibi, hatta doktora fizikî papaz da denebilir. Felix, tamamiyle Mariane'nin oğludur. Leartes ve Madam Melina aynı seviyedeler. Serlo, oyuncu Jarno'dur. Friedrich, Philine'nin gerçek sahibi. Papaz iki yönlü bir kişilikle ortaya çıkıyor. Mariane'yi ve kontesi ilk anda farketmek mümkün. Melina seviyesiz Jarno'dur. Kont, önemsiz bir konuda teyzenin fikrini kolayca değiştirebildiği zayıf amcadır. O da karısıyla uyumlu bir çift oluşturuyor. Jarno da papaz gibi iki yönlüdür. Arka plandaki kişiler eski tiyatronun rol dağılımından benzer izler taşırlar. Meselâ, Wilhelm'in amcası.

Teyze ve Therese, Jarno ve amca iki temel zıtlığı canlandırıyorlar. Philine, Jarno'nun ailesinden sayılıyor, Narziss de. Nasıl ki amca teyzeye aitse, Jarno da öylece Therese'ye aittir. Üçüncü bir temel zıtlık, Mignon ve Philine'nin kişiliklerinde ifadesini bulmuş; bu zıtlık, iki aileyi çaprazlamasına etkiler.

Romanın trajik ve komik temel ölçütleri şunlardır: Antik, modern; bayağı, asil.

Meister'de diyalog, tasvir ve yansıma birbirini izlemekte; diyalog ana unsurdur. Salt yansımaya çok az yer verilmekte, üslup ve yansıma çok defa içiçedir. Aynı şey diyalog ve tasvir için de söz konusudur. Diyalog, üsluba geçişi hazırlıyor. Karakter tasvirleri veya karakterler hakkında söylenenler hakikatlerle münavebe etmektedir. Bunlar hakikatleri doğrulayıcı, çürütücü mahiyettedirler.

Metin kesinlikle aceleye getirilmemiş, hakikatler ve düşünceler tam olarak belirlenmiş organik bir silsile içinde verilmiştir. Romanın yavaşlatıcı karakteri kendisini bilhassa üslûpta gösterir. Romanın felsefesi ve moral yapısı romantiktir. En değer-

siz şeyler en değerli şeyler gibi görülmüş ve romantik istihza yoluyla ortaya konulmuştur. Tempo değişmemektedir. Vurgular mantıkî olmayıp, metrik ve melodiktir. İşte bu sayededir ki önemli - önemsiz, küçük - büyük, ilk - son ayırımı yapmayan o harikulâde romantik plan ortaya çıkıvermiştir. Tafsilât gereği kullanılan sıfatların seçilmesindeki maharet ile dağılımlarındaki ekonomik tutum şairane inceliği yansıtmaktadır. Seçimi belirleyen başlıca husus, şairane eser düşüncesidir.

Meister'in ilk kitabı, anlaşılır münevver dilinde anlatıldıkları takdirde, basit güncel olayların kulağa ne denli hoş geldiklerini göstermektedir. Benzer bir haz, seçkin üyeleri ve özellikle cazip bir çevresi olmaksızın sırf sadelik ve düzeniyle, kabiliyetlerinin uyumlu çalışmasıyla, zaman ve mekândan amaca uygun yararlanmasıyla insanın tekrar tekrar yaşamayı arzuladığı bir geçmişi geride bırakan bir aile ocağında geçirilen bir öğleden sonra yaşatıyor.

Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları' na dair olumsuz bazı görüşler: Tutarsız, cansıkıcı bir kitap; tasvir bakımından şairane ise de, taşıdığı ruh bakımından hiç de böyle değildir. Nazım sanatına, dine vesaireye yönelik bir hicivdir. Saman ve rende talaşından nefis bir yemek, bir put meydana getirilmiştir. Arka planda her şey komik. Ekonomik tabiat, hakiki ve kalıcı tabiattır.

Ne olursa olsun, Goethe güç bir konuyu işlemiştir.

Friedrich, Meister'i Philine'den ayırarak Natalie'nin tarafına itiyor.

Üçüncü kısmın birinci yarısındaki vahşi görüntülerden, çılgınlıktan ve ateşten sonraki kabullenme ve itiraflar okuyucuyu rahatlatıyor.

Lüks şato ve kadınlar, dördüncü kitabın sonunda birçok entrikayı, boşboğazlığı ve gösterişçiliği açığa vuruyor; üzücü ve cansıkıcı şeyler.

Gizli denetimi cansıkıcı ve gülünç olan papaz, ters herifin biridir. Lotharios Şato'sundaki kule, şato ile büyük bir tezat teşkil ediyor.

Bitti bitecek duygusunun verdiği sevinç, eserin sonuna doğru doruk noktasına varıyor.

Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları yahut "asalet pâyesi" ' için mukaddes yolculuk.

Maceracılar, komedyenler, hasis ruhlular, hırdavatçılar romanı oluşturan unsurlardır. Onu içtenlikle okuyan biri, başka hiçbir roman okumaz.

Kahraman, ekonomi İncil'inin işe karışmasını geciktiriyor. Giriş kukla tiyatrosu, sonuç ise botanik parkında son saatler gibi.

İnsanı şu veya bu kitaba bağlayan, cezbeden şey, o kitabın dış yapısındaki, yani üslûbundaki ahenktir. *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları,* anlatımdaki bu tür büyünün, pürüzsüz, sade ve zengin bir dilin ne denli etkili olabileceğinin kuvvetli bir kanıtıdır. Dilin bu zarafetine sahip bir insanın anlatacağı en önemsiz şeyler bile bize çekici ve eğlendirici gelir. İşte bir kitabın gerçek ruhu ve onu etkili kılan husus budur. Tek yönlü, çok yönlü, münferit ve müşterek ruhlar vardır. *Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları*'da ise sadece münferit ve müşterek ruhlar vardır. Buna iyi bir toplumun ruhu denebilir.

Wilhelm Meister'in Çıraklık Yılları bir dereceye kadar düzyazı ve moderndir. Bu durum ise, romantik unsuru yok etmektedir. İnsana özgü alışılagelmiş şeyler anlatıldığı için tabiat

ve mistisizm tamamiyle unutulmuş durumda. Burjuva ve aile hayatını şiirleştiren bir hikâyedir o. İçindeki fevkalâde unsurlar şiir ve coşkunluk olarak ele alınıyor. Sanatçıya has ateizm kitabın ruhunu teşkil ediyor. Mensur ve ehvem bir konuyla şiire has bir etki yaratılmıştır :

Tarih :

Tabiat, yaşayan geçmişten başka hiçbir şey değil. Bu sebeple tarih için bir zemindir.

Tarih, gerisin geriye anlatır.

İnsanlık felsefesi bakış açımızda ferdîleşiyor.

İnsanlık bir taraftan yeşeriyor, çiçek açıyor, diğer taraftan sararıp ölüyor.

Öyle bir tarih ki, kuşların, hayvanların ve ağaçların konuştuğu zaman hakkında bilgi veriyor.

Gerçek tarihî duyarlık, peygamberlere özgü tabiatüstü hallerin gözle görülmesi duyarlığıdır.

Kabiliyet veya alınyazısı tarih için mutluluktur. Olayları kavrama duygusu, peygamberlere özgü bir özelliktir. Mutluluk ise seziş kabiliyeti olan bir içgüdüdür. Bu sebeple, eskiler haklı olarak bir insanın mutluluğunu onun kabiliyetlerinden saymışlar. Sezen bir istek vardır. Tarihin eksikliğinden kaynaklanan roman, gerek şair, gerekse okuyucu için sezgi ve tarih duygusunu şart koşar. Hiçbir amaca dayanmaz ve mutlak özedir.

Tarih her zaman eksik olmak zorundadır.

Hayat tasvirleri, bilim ve sanat tarihleri, hukuk tarihi ve ni-

hayet uygarlaşma bakımından insanlık tarihi, bütün bunlarda bir birlik ve gerçek tarihe yakınlaşma söz konusudur.

Milletler, çağlar gibi, büyük ve belirlenmeleri güç birimlerin incelenmesi, doğru ve yeterli kaynakların eksikliği sebebiyle hâlâ problem olmaktadır.

Bugüne kadar yazılmış en iyi tarihler, daha ziyade tarihe dair açıklamalar ihtiva eden eksik, coğrafik kroniklerdir.

Roman özgür tarihtir, tarihin mitolojisidir. Böyle olunca bir tabiat mitolojisinden sözedilemez mi? (Burada kastettiğim mitoloji, hakikatı çok yönlü sembolize eden şairane buluştur.) İnsanlar süratlı gelişme yahut olgunlaşma ile diğer yarattıklardan ayrılırlar. Hayvanî kütlenin karakteri üstün nitrojenden kaynaklanıyorsa, insan karakterinin kaynağı ve maddesi ne olmalıdır?

İyi bir tarih, ancak herbiri iyi bir tarih olan kaynaklardan meydana gelebilir.

Ahlâk duygusu, içimizdeki salt seziş duygusunun, mikrokozmun, sonsuz kişiliğin, yaratıcı özgürlüğün ve mutlak yaratıcı kudretin duygusudur.

Kısmî tarih diye bir şey olamaz; her tarih dünya tarihi olmak zorundadır. Münferit bir konunun tarih açısından incelenmesi ancak bütün tarihin göz önünde bulundurulması ile mümkündür.

Dünya, geçmişe malolanların ve yerini aldıklarımızın toplamıdır.

Ebedî ve değişmez kanunların yürürlükte olduğu çağ, Antik Çağ'dır, geçmiştir. Tarih süreci bir yanma olayından ibaret-

tir; matematiksel tabiat, sonsuz tabiatı yiyip bitiriyor.

İdealden kaynaklanan Antik Çağ, ideale koşan gençlik vs.

Neye eski, neye yeni denir?

Geleceğin galebe çaldığı yerde her şey yenidir. Geçmişin galebe çaldığı yerde ise herşey eskidir.

Eski ve yeni - tarihî özün iki kutbu.

Gençlik olmadan yaşlılık, yaşlılık olmadan gençlik olmaz.

Eski kaskatıdır.

Yeni akışkandır.

Yaşlı statiktir.

Genç dinamiktir.

Bileşik halinde kutuplaşırlar.

Herbirinde karakteristik elementler eriyip gider.

Karakterize edici unsur, uçların birinde eski, diğerinde yeni zamandır.

Yeninin eskiye, değişenin değişmeyene, akışkanın kaskatıya dönüşmesi.

Geleceğe ilişkin bilgiler de tarihten sayılır.

Tarih kendi kendini yaratmaz. O, geçmiş ve geleceğin birleşmesiyle oluşur. Biri yazı ile sabitleştirilmedikçe, diğeri yararlı ve anlamlı olamaz.

İnsanlar anılarına karşı son derece kayıtsızdırlar.

İnsanı kendi hayat hikâyesinden başka şekillendiren nedir

ki?

Kimi insan geçmiş ve geleceği şimdiki zamandan daha iyi yaşar.

Geçmiş dikkate alınmazsa şimdiki zaman tam manasıyla anlaşılmaz. Bunun yanında yüksek dozda eğitim de gereklidir. Burada eğitimle kastedilen şey, çağın ve geçmişin ruhunu ve en iyi eserlerini son derece ayrıntılı bir şekilde kavramada ulaşılan doyumdur. Tarihî bulguları değerlendiren tarihçi ile idealist insanın şiddetle ihtiyaç duyduğu peygamberâne bakış, bu şekilde edinilen bilgilerin sindirilmesi sonucunda edinilir.

Tarihçi hatip olmak zorundadır. Tarihin bütünü dini bir kitap olduğu için, tarihçinin ortaya koyduğu her eser mukaddes bir kitaptır.

Ansiklopedistik :

Ansiklopedistik, filolojiye çok yakındır.

Kitabım, eleştirmek, yazmak, deney ve gözlem yapmak, okumak, konuşmak ve benzeri etkinliklerin eleştirmeli metafiziğini ihtiva etmek zorundadır.

Bütün ilmî etkinliklerin sınıflandırılması.

Genel ilmî organın, daha doğrusu zekânın eğitilmesi.

Ruh ve beden cimnastiği.

İlmî etkinliklerin birleştirilmesi doktirini.

Akademiler, okullar, fabrikalar, imalathaneler vs.

Zekânın insanın bütününe ve ahlâk yapısına olan ilişkisi ile

bunların birbirini karşılıklı desteklemesi ve çatışma halleri.

Mükemmel zekâ, ahlâkî cevher için kaçınılmaz bir organdır; ahlâkî cevher de zekânın yüce bir anlam ve benlik kazanmasına yardım eder.

Bilim doktrini, bir nevi ilmi gramer yahut mantık, genel bas, beste vesaire bilgisidir.

Bilim doktirininin çeşitleri var : Felsefî, eleştirmeli, matematiksel, şiirsel, kimyasal vs.

Bilimlerin romantik görüşü.

Eğer hayatın bir felsefesi varsa, bu takdirde filolojisi, matematiği, şiiri ve tarihi de vardır.

Manevi Eğitim Doktirini :

İnsanoğlu kendine özgü bir sistem bulmak için yabancı sistemleri inceler. Onun için yabancı sistem bir teşvik unsurudur. Yabancı bir felsefe, fizik vs. tarafından uyarılmak suretiyle kendi felsefemin ve fiziğimin bilincine varırım. Tabii ki bağımsız hareket etmede yeterli olmak kaydıyla. Felsefem yahut fiziğim başkalarınınkine uygun düşebilir veya düşmeyebilir. Birinci halde homojenlik söz konusudur. (Heterojen sistemlerin uyuşması).

Hemsterhuis'e göre bilim genel olarak insan belleğinin (yahut mevcut bilginin) ve aklının (yahut edinilmiş bilginin) ürünüdür. Sonuncuları salt insanın salt eseridir. Demek oluyor ki, bilim bilgi ve olguların topyekûn işlevidir.

Bilim, sinkretizm midir?

Tarihî ve coğrafik mizaçların evrenselleştirilmesi.

Bilim bir kök ağaca benzer.

Sevgi teorisi en yüce ilimdir: Tabiat bilimi yahut bilimin tabiatı, filoloji.

Bilimlerin felsefesine yalın bir konu ile başlamak yalın bir hareketle başlamak kadar tekyönlü, antinomik ve tehlikeden uzaktır. İnsanla başlamak daha tehlikelidir. Tanrı ile başlamak ise son derece tehlikelidir.

Her yerde biraz tehlike var.

Yapılan her işin eleştirilebilecek bir yanı vardır. Ancak eleştiri de tehlikelidir. En tehlikeli ve en yorucu operasyon ilk operasyondur; son derece kritik olan bu ilk operasyon, bir müddet sonra iyileşmeye başlar. Kritik süreç üç aşamadan geçer: Tez, antitez ve sentez.

Anında düşünen ve gözlem yapan insan kısmen tezci, kısmen sentezci, başka bir deyişle tabiat insanı ve eğitilmiş insan olmalı mı, olmamalı mı? Bir sıra dahilinde düşünen insan gerçek anlamda âlimdir, antitez yönünde düşünen ve gözlem yapan insandır. Yapılan iş, düşünme ve gözlemden ibarettir. Bunun için düşünme ile gözlem yapma arasındaki münavebeli hal, âlimin halidir. Sentez bu süreç içinde ansızın akla gelir. Düşünme ve gözlemin eş zamanlı olmasında dâhiyane bir öz vardır. Bu, benzer birçok özün yardımıyla gelişir. Tabiat insanının iki kişiliği vardır: Âlim ve sıradan insan, Kültür insanı içinde dâhiyane bir öz taşır. Deha üç aşamada oluşur: Tez - antitez - sentez. Dâhiyane düşünen insan, tezler ileri sürer, kendisiyle ve başkalarıyla tartışır ve bu tartışmayı bir sistem dahilinde geliştirdiği görüşlerle sonuçlandırır.

Tabiat insanı, birbiriyle ilişkili gerçeklerden ve tecrübelerden yola çıkar; onları antitez niteliğinde ilişkiler ve tecrübeler

izler. Onun bir sonuca vardığı nokta, görüşlerini aralarında hiçbir ilgi bulunmayan kritik prensiplere borçlu olan dâhiyane insanın düşünmeye başladığı noktadır. Dâhiyane düşünen insan sırasıyla şunları yapar: 1. Tabiat insanı, vasıfsız insan ve bilge insan hakkındaki gözlemlerini bir araya toplar; 2. Topladığı gözlemleri yorumlar, çelişen ve uzlaşan noktaları tespit eder; 3. Elde ettiği bilgileri sistemleştirir. Buna benzer bir sıra takibi tabiî gelişmede de gözlenebilir: Çocuk - genç insan - yetişkin insan. Sonuncusu, çocuğun tez aşamasını genç insanın antitez aşamasıyla birleştiriyor.

Düşünür, akıllı, güçlü bir çocuk yahut sakin, gösterişsiz ve inanan bir delikanlı oluverir; tabii ki buna göre oyuncaklar da değişir. Çocuk, tabiatı ve tercihen hayvanları seyretmeyi sever.

İkinci aşamanın düşünüp taşınan insanı (tabiat insanı), yetişkin insanı inceden inceye tetkik eder ve onun hakkında bir hüküme varır. Nazariyatçı ve uygulamacı pratik yetişkin insanı değerlendirirken, sistematikçi hem tabiat insanını, hem de nazariyatçı ve uygulamacıyı değerlendirmeye tabi tutar ve onları eleştirir. Dâhiyane düşünen insan ise salt sistematikçiyi eleştirir. Üçüncü aşamada ise dâhiyane düşünen kültür insanı söz konusudur; o, hem salt sistematikçiyi, hem de uygulamacı sistematikçiyi eleştirir. Bu sınıflar arasında geçişler var. Meselâ, sistematikçi, özeleştiri yoluyla dâhiyane düşünen insan katına yükselebilir. Kültür insanına ise bütün bu sınıflar açıktır.

Âlimin yaptığı, söylediği ve duyduğu her şey, artistik, teknik ve ilmî bir ürün yahut bu özellikleri taşıyan bir operasyon olmak zorunda; epigramlarda konuşur, piyeslerde rol alır, söyleşir, ilmî konuşmalar yapar; duyuş tarzı şairanedir. O, gerektiğinde bir ressam, bir müzisyendir. Hayatı bir romandır.

Kısaca, gerçek âlim yaptığı her şeye ilmî ve ideal şekil ve-

ren tam kültürlü insandır.

Felsefe :

Felsefe, genel olarak her yerde kendine bir yurt arama güdüsüdür.

Gerçek anlamda felsefe yapmak, tatlı bir okşama, içten düşünme aşkı ve mutlak öğrenme isteğidir.

İnsan felsefe üzerinde düşünmeye başlayınca, onu tıpkı Tanrı ve sevgi gibi bir şey olarak görür. Bizi her yöne iten mistik güdü, son derece etkiliyecidir. Felsefe yapma ve onu arama isteği, bizzat kendimize yönelme güdüsünden kaynaklanır. Bu yolda atılan ilk adım, insanın bizzat kendini ortadan kaldırmasıdır. Felsefeye kendini henüz adamış biri ister istemez bu ihtiyacı duyar. Bu ise, aşkın (tranzendent) davranışın bütün şartlarına ve özelliklerine uygundur.

Felsefe yapabilme, düşünceleri kurallara uygun ifade edebilmeye, müşterek düşünebilmeye bağlıdır. Müşterek düşünmenin mümkün kılınmasıyla müşterek irade ile beraber yeni ve büyük ülküler gerçekleştirilir.

Harf, düşüncenin karakteristiği yahut tersi olabilir mi?

Harf, hakiki mahiyetini belli bir düşünce tarzına borçlu olan felsefî tebliğin sadece bir aracıdır. Konuşucu, düşünür ve üretir; dinleyici konuşulana dayanarak düşünür ve yeniden üretir. Sözcükler düşünce öncesinin yanıltıcı bir aracı, değişmeyen belli bir uyarımın güvenilmeyen iletim araçlarıdır. Gerçek öğretmen bir rehberdir. Öğrenci gerçekten hakikatı öğrenmeye meraklı ise, aradığını bulması için, sadece tek bir işaret yeterlidir. Buna göre felsefe, bilinen konulardan, giriş cümlelerinden ve prensip-

lerden oluşur. O, yalnız bağımsız hakikatseverler içindir. Bir konuyu ayrıntılarına inerek anlatmak miskinlere veya o konuda tecrübesi olmayanlara mahsustur. Bu gibiler kendilerini belli bir konuda yetiştirmek zorundadırlar. Dikkat, merkezîleştiren bir kuvvettir. Yön verilmesiyle, yönlendirilen ile yönün objesi arasında etkili bir ilişki başlar. Bu yönü bir kere sağlam tuttuk mu, esrarengiz hedefe ulaşmamamız için hiçbir sebep kalmaz.

Demek oluyor ki, hakiki anlamda müşterek felsefe yapmak, sevilen bir âleme doğru topluca yol almak demektir.

Felsefenin felsefesi dışında kalan ve ferdî felsefeler olarak adlandırılabilecek başka felsefeler de var. Bunlar mutlak olandan yola çıkarlar, salt mutlaktan ise asla. Bunun için esas itibariyle felsefe ile felsefesizliğin bir karışımıdırlar. Bu karışım içtenliği ölçüsünde ilginçtir. Temelden ferdîdirler. Sentezi zorlama ile tez olarak ileri sürerler. Felsefenin felsefesi, ferdî felsefeden her zaman birşeyler ihtiva eder. Şairin felsefesi de aynı şekilde ferdîdir. Ve her insan, felsefenin felsefesini de benimsemesi kaydıyla, uygulamada az çok ferdî filozoftur ve bütün çabalara rağmen kendi ferdî felsefesi manyetik alanı dışına çıkamaz.

Alışılagelmiş anlamda düşünmek, düşünmenin düşünmesidir: Özgül farklı düşüncelerin karşılaştırılmasıdır. Doğrudan tasavvur, yansıtılan tasavvur, yoğunlaştırılan tasavvur şeklinde de tanımlanabilir.

Eğiten ve üreten düşünürler.

Hakiki felsefî sistem, felsefenin salt tarihini ihtiva etmek zorundadır. Böyle bir sistem, insanlar arasında felsefenin oluşumuna dair hususî bir vakayinameye dönüştürülmek suretiyle insanoğlunun felsefe tarihini ortaya koyabilir.

Fichte, Kant'a özgü eleştiriyi işlemiştir; bunun için o ikinci Kant'tır. Ve bir organa benzetilecek olursa, Kant'tan daha gelişmiştir. Ya yetkinlik derecesi? Fichte, okuyucu Kant'ın aldığı yerde bırakır. Demek oluyor ki, onun bilim doktrini eleştirinin felsefesi, eleştiriye giriş veya eleştirinin salt bir bölümüdür. Bu doktirin eleştirinin temel ilkelerini ihtiva eder. Ama bana sorarsanız, bu konuda pek çok şey eksiktir. Eleştiri onun felsefesinin bir bölümünü kapsamaktadır. Bunun için de tıpkı eleştirinin, kendisi gibi o da tam değildir. Kant'ın amacı, evrensel-ansiklopedik bir eleştiri üretmekti. Ama bunu tamamiyle gerçekleştiremedi. Aynı şey Fichte'nin Kant'ın eleştiri planını işlemesi hakkında da söylenebilir.

Soyutlama zayıflatır, düşünme kuvvetlendirir.

Şiir, parçalardan her birini ait olduğu tarzda bütünün diğer parçalarıyla birleştirmek suretiyle kuvvetlendirir. Dünyayı kanunlar koymak suretiyle düşüncelerin etkisine sokan felsefenin anahtarı, amacı ve mahiyeti şiirdir; çünkü güzel toplumu ve dünya ailesini kuran ve evrenin güzel idare edilmesini sağlayan şiirdir.

Felsefe, sistem ve devlet vasıtasıyla ferdin güçlerini insanlığın ve kainatın güçleriyle takviye eder; aynı görevi şiir hayat anlayışında icra eder. Birey bütünde, bütün bireyde yaşar. En yüksek sempati ve müşterek etkinlik, sonlunun ve sonsuzun en içten uzlaşması şiirle mümkündür.

Bilimlerin en mükemmel şekli şiir gibi olmalıdır. Her cümle bağımsız karakterde bir fert olmalı ve içinde bir nükte taşımalıdır.

En yücenin sadece gerçek tarihte değil, ideal tarihte de düşükten önce geldiği hatırdan çıkarılmamalıdır. Matematikçinin yaptıkları da aslında şiire has felsefeden başka bir şey değil.

Şiir, felsefenin kahramanıdır. Felsefe onu ilke olarak benimser, bize şiirin ne olduğunu, yani tek ve herşey olduğunu öğreten bir disiplindir.

Hakiki bir ürün etkinliğini tamamen sentez yönünden gösterir.

İnsan üretmekten son derece büyük sevinç duyar. Tamamiyle polemik bir operasyon olan üretmek ve nihayet senteze varmanın verdiği büyük haz...

Düşünmek, duymak, meydana getirmek, muhakeme etmek, hayal etmek, görmek vs., bütün bunlar bir tek etkinliktir; sadece konu ve yön bakımından farklıdırlar.

Yalnız eksik olan şeyler kavranabilir ve bizleri ileriye doğru itebilir. Tam olan şeyler ise yararlanmak içindir. Tabiatı mı kavramak istiyoruz, o halde onu eksik kabul etmeliyiz ki, meçhûlumuz olan değişken bir noktaya varabilelim. Bütün hükümler değişkendir.

Benim için, benden dolayı varolan ve bana dayanan bir şeyin amacı, benim. Beni iradem yönlendirir. Demek oluyor ki tasarrufumdakini de. Dünya istediğim biçimde olmalı. Aslında o istediğim gibi tabiîdir; bu özelliği bulamadığım zaman hatayı ya her iki faktörde ya da sadece birinde aramam gerekecek. Çünkü böyle bir durumda ya dünya tabiîliğini yitirmiştir ya da tutarsız iradem hakiki iradem değildir veyahut her ikisi de hakiki olup aynı anda ayırt edilemiyor: Tabiîliğini yitirmiş dünya ve tabiîliğini yitirmiş ben.

Hakiki felsefenin dayandığı temel, sıhhat tesis edici, bağımsız, dinamik, güçlü ve iyiye eğilimli olmalıdır.

Felsefe yapmak üçe yahut ikiye katlanmış bir uyanma, bir

uyanmış olma hali, bir duyumdur.

Herşey esrarlı, bilinmeyen şeylerle başlar ve biter. Bildiklerimiz öteden beri bilinen şeylerdir. Kavranmayan şeyler zamanla kavranabilir hale getirilmeli. Şiir, kavrama yahut idraktır. Artı ve eksi her iki tarafta da vardır. İdrak, idraksızlığa tekrar ulaşmak için bir araçtır. Onun içindir ki tabiat kavranamaz. Sükûnet ve disiplinize edilmiş bir idraksızlık. Felsefe şiirdir, şiirin ünsüzleridir; uzaktan böyle gelir insana. Çünkü uzağa her bağırış ünlüye dönüşüverir. Her iki uçta da artı ve eksi şiir vardır. Böylece arada kalan her şey şiirdir. Öyleyse uzaklara, daha uzaklara! Uzak dağlara, uzak insanlara ve uzaktaki olaylara vs. Bu şekilde herşey romantikleşir ve şiire has tabiatın ilk biçimi ortaya çıkıverir. Gecenin ve alacakaranlığın şiiri.

Genel, belirsiz her cümle bir parça musiki ihtiva eder. Ve herhangi bir felsefî düşünceyi ifade etmeksizin felsefî hayal gücünü teşvik eder.

Felsefe temelden tarihtir veya değildir. Gelecekten ve elzem olandan yola çıkar. Genelde ilmî bir seziş duygusuna sahiptir. Tarihin aksine, geçmişi gelecekten yola çıkarak izah eder. Her şeyi tecrit edilmiş, tabiî durumda ve bağımsız olarak ele alır. Hiçbir ilâhın, hiçbir benliksizliğin, kendiliğinden hiçbir şeyin olamadığını söylesem doğmatik olur. Ancak benim için şu anda hayal mahsulü bir varlıktan başka mevcudiyet yoktur. Bütün yanılgı öylesine hakikat olmuş ki, tıpkı ruhla beden gibi. Yanılgı, hakikatın kaçınılmaz bir enstrümanıdır. Onun yardımıyla hakikatı ortaya koyuyorum. Bu enstrümanı mükemmel kullanmak kaydıyla hakikatın tamamına sahip olunabilir.

Sentezin, dizinin veya geçişin bütünü yanılgı ile (ilüzyonla) başlar. İçimdekini dışımda görüyorum. Düşündüklerimin tıpkısı dışımda vuku buluyor. Zaman ve mekân yanılgısı.

İnanmak yanılgının bir aksiyonu ve esasıdır. Dışımdaki kavram eşyadır. Bilginin hepsi inançta biter ve başlar. Bilginin ileriye ve geriye doğru genişletilmesi demek, inanç alanının genişletilmesi ve dışa taşması demektir. Benlik, yabancı bir varlık gördüğüne inanır. Bunun ortalama değerlendirilmesi sonucunda bir "ara varlık" meydana gelir ki, bu da benliğin ya bir parçasıdır ya da değildir. Asıl mesele, sürecin bu ara sonuçlarıdır. Tesadüfen olmuş veya yapılmış bir şey, yanlış amaçlanmış bir şeydir.

"Ben"in çeşitli etkinlikleri vardır.

Gözlem yapmayı deneyle öğreniriz. Bu arada hem kendimizi gözler, hem de yabancı fenomenlerden sonuçlar çıkarmasını yahut doğru gözlem yapmasını öğreniriz. Doğru bir gözlemde açıklama da var.

Kritisizm (yahut evrik metodu da kapsayan derinleştirme metodu), yani tabiatı incelerken bizi bizzat kendimize, iç gözleme; kendimizi incelerken de bizi dış dünyaya, dış gözleme yönelten disiplin esastır. Felsefî açıdan kiplerin en önemlisi olup tabiatı yahut dış âlemi beşerî bir yaratık olarak bize kovuşturtur; bize, kendimizi, sevdiklerimizi anladığımız gibi, herşeyi anlayabileceğimizi ve anlamamız gerektiğini öğretir.

Kendimizi sistem içinde sonsuz küçükten sonsuz büyüğe doğru yükselen ve düşen bir çizgi üzerinde bir halka hükmünde görürüz. Sonsuz varyasyonlar halindeyiz.

Kendimize yabancı olan şeyleri, kendi kendimizi yabancılaştırma, değiştirme ve gözleme sayesinde kavrarız. Ancak şimdi özne ile nesne arasındaki hakiki bağları farkediyor ve içimizde içdünyamızla aralarında benzer bağların bulunduğu bir dışdünyanın mevcut olduğunu görüyoruz. Tıpkı dışımızdaki dışdünyanın içimizle, içmizin dışımızla bağlanmış olması gibi. Tabia-

tın ruhunu ve içini düşüncelerin yardımıyla, bedenini ve dışını da heyecanların yardımıyla gözleyebiliriz. Aşkın (tranzendent) olarak nitelenen felsefe; özneye dönüş, idealizm ve kategoriler, tasavvur ile nesne arasıdaki nedensellik, işte bütün bunlara şimdi yeni bir açıdan bakmak mümkün oluyor. İç ve dış tabiattan sayılmanın sebepleri gösterilir, her varlığın ve onun uğradığı değişikliklerin gösterilebilirliği üzerinde durulur.

Tabiat idealdir. Hakiki ideal aynı zamanda mümkün, gerçek ve elzemdir.

"Ben" prensibi hakiki, toplumcu, liberal ve aynı zamanda evrenseldir. O, bir baryer ve sınır olmaksızın birimdir. Daha ziyade bütün sınırları mümkün kılar ve sağlamlaştırır, onlara mutlak nedensellik ve anlam bahşeder. Kendiğilinden değişebilirlikte ısrarın temeli olarak her türlü idrakın esasıdır. En yüksek seviyede çeşitliliğin de.

Gerçek anlamda ayırma birleştirmedir de, aynı zamanda analiz ve sentez.

Her bilim belki de felsefenin bir varyasyonudur. Felsefe aynı zamanda bilimin her yerde aranan, ama arayana hiçbir zaman görünmeyen özüdür. Buna rağmen taçlardaki kıymetli taşlar gibi somut olarak görülmelidir. Asıl mesele burada.

Herşey sonunda felsefe olabilir. Meselâ, Cervantes'in "Don Quichote"u gibi. Fichte'de teorik kısım gerçek tasavvurun özelliklerini taşırken uygulama kısmı, "ben" ile hakiki tarzda birleşebilmeyi, hakiki tarzda nüfuz edebilmeyi ve buna paralel olarak "ben" in kendi kendini eğitmesi ve kendisine kendini aşabilme kabiliyetinin kazandırılması amacına hizmet ediyor. Demek oluyor ki, ahlâk her iki dünyada da var; birinde amaç, diğerinde araçtır. Ve her ikisini birbirine bağlayan bir unsurdur.

Felsefe yapmak kendini tartışmak ve kendine açılmaktır ve nihayet gerçek "ben"in ideal "ben" ile harekete getirilmesidir. Felsefe yapmak her türlü açıklamanın temelidir. Felsefesiz ahlâk, ahlâksız felsefe olamaz.

Dil de organik eğitim güdüsünün bir ürünüdür. Bu güdü çeşitli şartlarda hep aynı ürünü verir; dil ise giderek artan bir eğitim ve canlanma ile insan düşüncesinin derin anlamlı bir ifade aracı ve felsefenin sistemi oluveriyor. Dil tamamiyle bir postulattır, müsbet ve özgür menşelidir. İnsanın belli işaretlerde belli şeyleri düşünmesi gerektiğini bilmesi lâzım.

Mükemmel düşünen insan, gören insandır.

Ölümlü yaratıklar olarak hedefimiz manevi şekillenmedir, ruhtur.

Ebedî, manevi yaratıklar olarak ise hedefimiz maddî şekillenmedir, bedendir. İkimiz ancak ahlâkla bu hedeflerimize ulaşabiliriz. Önümüze çıkacak her türlü kötü ruh, iyi olmak zorundadır. (Harikalar yaratan) insan ruhlarla da geçinebilir. Ruh oluveren insan, aynı zamanda beden oluveren insandır. Başka türlü ifade etmem gerekirse, ölümün bu yüksek türünün adi ölümle hiçbir ilgisi yoktur. Nurlanma olarak adlandırabileceğimiz bir şey söz konusu.

Mahşer, tek bir gün olmayacaktır; tam aksine o, bin yıllık bir devlet olarak tanımlayabileceğimiz bir çağdan başka hiçbir şey değildir.

Her insan mahşerini ahlâk ve âdapla koparabilir. O, bin yıllık devlet sürekli olarak aramızda yaşamaktadır. Daha hayatta iken ruh oluveren en iyilerimiz, sadece görünürde ölüdürler; ölümleri zâhirîdir. Bu arada iyi ruhlar da maddî âlemde bedenle birle-

şinceye kadar hiç kimseyi rahatsız etmeden yaşar dururlar. Bu dünyada yetkinliğe ulaşmayanlar, muhtemelen öbür dünyada ulaşırlar.

Öbür dünyada sonucu dünyevî doğuş olan bir ölüm olamaz mı? Şâyet böyle bir şey varsa, o takdirde insan nesli sayıca düşündüğümüzden daha çok küçülür. Tabiî ki bu başka türlü de düşünülebilir.

Cinler, dolaylı, yanlış ve yanıltıcı tarzda aydınlatırlar; kararmanın sonuçlarıdır. Şekillenmiş ruhlar bu dünyada yalnız nurlanmış, zeki insanlara görünürler.

Dünya ruh evreninin sadece bir damlası ve sembolik görüntüsüdür.

(....)

Akıl sadece evren hakkında bilgi sahibidir; hayal gücü hâkim ise o takdirde bir Tanrı'mız var. Hayal gücünün insanın ülühiyet hâssesi olduğu tamamiyle doğrudur. (*)

Peki, kalp?

Gerçek din adamı duygudaşlıktan daha yüce şeyler hisseder. Öyle ya, içinde duygudaşlığın bir *tek* sesin notası olduğu besteyi bütünüyle görür.

İdeler sonsuz, bağımsız, kendi içinde sürekli hareketli ve ülühiyete yakın düşüncelerdir.

Bunlar tabiat düşünceleridir, elzem düşüncelerdir ve daha doğmamış dünyaların sahte ülküleridir.

★) Ç.N. : Novalis burada ve takib eden sayfalar da Friedrich Schlegel'i alıntılamaktadır.

Şayet aydınlanma diye bir şey varsa, o da dünya sistemimizdeki ışık gibi, insanın ruhundaki bir prensibi sanat yoluyla değil, sadece kendi iradesiyle özgür etkinliğe dönüştürebilmesidir.

Aydınlanma duygu disiplininden sayılır.

Yalnız kendine özgü dini ve sonsuza ilişkin görüşü olan kimse, sanatçı olabilir.

Din, eğitimin sadece bir bölümü, insanlığın bir organı olmayıp, her şeyin merkezi, ilk ve doruk noktası, menşeidir.

Tanrı'ya dair her kavram muhtevasız sözden öteye gitmez. Ama üluhiyet düşüncesi, bütün düşüncelerin düşüncesidir.

Tanrı hakkında bir fikrim yok. İlâhlardan söz etmek istiyorum. Din için her cümle hakikattır.

Din adamı, sadece din adamı olarak ancak görülmeyen bir âlemde vardır. İnsanlar arasında nasıl görünebilir? O, dünyada sonluyu sonsuzlaştırmaktan başka hiçbir amaca hizmet etmeyecek ve böylece icraatı sayesinde isim yapacak ve sanatçı olacaktır.

Eğitmek etkin kılmak ise, bu takdirde din adamı kesinlikle eğitemez; manevi düşünen insan, tutku derecesinde avaredir.

Din her yerde ahlâkî insanın ruhunu sarmalıdır; ilâhî düşünce ve duyguların bu aydınlık kaosuna cezbe diyoruz.

Kuşkusuz, din çepeçevre kuşatan bir denizdir; öyle ki, içinde her hareket bir dalga yerine bir tecelliye sebep olur.

Dâhilik insanın tabiî halidir; insanoğlu tabiatın elinden sağlıklı çıkmak zorundaydı. Deha erkek, aşk kadın için olduğundan aşkın ve dehanın umumi oldukları bir çağı altın çağ olarak

düşünmek zorundayız.

Şimdi inanıyorum ki, deha, zihinle karıştırılmadığı takdirde, görece zekâdan ve buna bağlı olarak suni bir sınırlamadan ve aklın bir tutkusundan başka hiçbir şey değildir.

Duygularını eğitmeyi varlığının hedefi ve odak noktası olarak gören herkes sanatçıdır.

Bu, acemice olmaz mı? —Duygularını eğitmekle sanatçı olunurmuş.

Aramızda yaşayan az sayıdaki mistikler ne yapıyorlar? — Kuşkusuz, onlar öteden beri varolan dizinin ham kaosuna şekil vermekle meşguldurlar. Ne var ki, bu sınırlı ve yetersiz olmaktadır. Onlara düşen görev, konuya daha kapsamlı ve çok yönlü olarak ele almak ve bizler için bütün dinleri mezarlarından uyandırmak, ölümsüzleri yeniden canlandırmak ve onları sanatın ve bilimin kudretiyle yoğurmaktır.

Senin sözünü ettiğin din aslında bir cezbedir; hakikatte ise din bu cezbenin sadece bir uygulamasıdır. Kabir tamamiyle dinî bir kavramdır. Yalnız dinlerin ve mensuplarının kabirleri olur. Odun yığını, kâinat mensuplarının kültüründen sayılır.

İnsan, Tanrı'yı gördüğü ve görülmesini sağladığı ölçüde özgürdür ve bu yüzden de ölümsüzdür. Din dipsizdir, her tarafı giderek derinlere, sonsuza dek kazılabilir.

Tüm nitelik ve nicelikleri yok edinceye kadar.

Şiir ve felsefe, hal ve şartlara göre, dinin çeşitli alanları, çeşitli biçimleri yahut faktörleridir. İkisini gerçek manada bir araya getirdiğinizde ortaya çıkan şey dinin ta kendisidir.

Ancak bu, üçüncü bir esastan, yani ahlâk dayanağından

yoksundur.

Zamana, taşan dev güce, sarsıntılara hayret ediyor ve ne tür yeni doğuşların sizleri beklediğini bilmiyorsunuz. Kendinizi bile anlamıyor ve sebebi insanlığın kendisinde olmayan birtakım şeylerin insanlıkta vuku bulup bulamayacağı sorusuna cevap arıyorsunuz. Bütün hareketlerin merkezden gelmesi gerekmez mi? Ve merkez neresi? Cevap gayet açık. Fenomen de dinin büyük dirilişine, umumi bir başkalaşmaya delâlet ediyor. Mutlak din, tıpkı üluhiyet gibi, ebedî, eşsiz ve değişmezdir. İşte bu özelliklerinden dolayı sürekli yenilenir.

Her çağdaş insan tarihî bakımdan hakiki olan ihtilâlin sebeplerini ve asıl özelliklerini bizzat kendi içinde bulabilmelidir.

Başka yaratıklarda olmayan akıl ve idrakın sahibi insanın varoluş sebebini insanlığın mahiyetinden yola çıkarak kavrayıncaya dek insanın ne olduğunu bilemeyiz.

Soyutlanmış bir insanlıktan sürekli söz edilmesinin sebebini bilmiyorum. Hayvanlar, bitkiler, taşlar, gazlar, bütün bunlar insanlıktan sayılmıyor mu? İnsanlık denen şey, içinde sonsuz derecede çeşitli iletken telin kesiştiği bir sinir boğumu değil midir? Onu, tabiatı dikkate almadan kavramak mümkün mü? Tabiattaki diğer yarattıklardan o kadar çok farklı mıdır?

Günah, Hıristiyanlığın başlıca ana unsurunu teşkil ediyor.

Neyin günah olduğuna karar veren Hıristiyanlığın kendisi mi, yoksa onun dışında kalan bir kuvvet mi?

Din ve ahlâk, şiir ve felsefe gibi birbirini tamamlar. Halbuki herbiri çeşitli değişiklere uğramıştır.

İlk menşei itibariyle hayatın tamamı tabiî olmayıp ilâhî ve

insanîdir. Nasıl ki, ruh olmadan akıl olamıyorsa, sevgi olmadan da hayat olamaz.

Burada haklısın. Şayet bunun aksi söz konusu olsaydı, o zaman tabiî olan ile ilâhî ve insanî olan arasında bir fark kalmazdı.

Eskilerin klasik şiirleri organik bir bütün teşkil ediyor. Onları birbirinden ayırmak mümkün değil; hepsi de içinde şiir sanatının mükemmel bir şekilde tezahür ettiği yegâne bir şiir olarak görülmüştür. Mükemmel bir edebiyatta bütün eserler benzer tarzda tek bir kitap olmalı ve ebedîleşen böyle bir kitapta insanlığın ve eğitimin dini kitabı İncil ifşa edilmelidir.

İncil, kitap cinsleri arasında tür ile ilgili bir kavramdır. Türlere ve fertlere göre bu kitabı bir yere oturtmak mümkün; İnciller, kitaplar arasında ilâhlar gibidir. Meydana gelişlerinde bizzat kendilerinin bir dereceye kadar katkıları var; menşeleri hakkında açıklamada bulunmak asla mümkün değil. Bu sebeple orijinal olmaları kaçınılmazdır. Tek tek yaratıklar gibi, onlar da sevilir, nefret edilir, yüceltilir ve küçümsenirler. Bir İncil yazmaya kalkışmak çılgınlığa temayül olur ki, böyle bir şey mükemmelleşmek isteyen her gayretli insanın başına gelir.

Felsefenin hepsi idealizmdir ve şiir idealizminden daha hakiki bir idealizm yoktur. Ne var ki şiir ve felsefe ifrat ve tefrittirler. Bazılarının tamamiyle idealist, bazılarının da son derece realist olduğu iddia ediliyorsa, bu kesinlikle doğrudur.

Faal durgunluk, yani hakiki kiyetizm (sekincilik) eleştirel idealizmdir. Fichte'nin bilim teorisi sanatçının iç dünyasının bir şemasından başka hiçbir şey değildir. Realizm zafiyet, idealizm kuvvettir.

Siyasî dünyaya değil, bilimin ilâhî dünyasında ebedî irfa-

nın dini ateşine gönül ver.

Bu sözüne katılıyorum, sadık dostum.

Bir aile ancak seven bir kadının etrafında teşekkül edebilir.
(Karoline Schlegel)

İlâhî yaradılış duygusu kendini ilk önce yok etme coşkusunda gösterir. Ebedî hayat şimşeği, ancak ölümün ortasında çakar.

Hak Tanrı'ya canımız feda olsun, ama dünya güzelliklerinin sahte Tanrılara her gün feda edilmesi korkunç bir şeydir. Öyle değil mi?

Din, duygunun bütün şekillerinde zuhur edebilir. Öfkenin en çılgını ile ıstırabın en tatlısı burada yanyanadırlar.

Yukarıda da belirttiğim gibi, din senin için tamamen manevi şehvaniyet ve manevi madde dünyasıdır.

Novalis'e

Sen sınırda dolaşmıyorsun; şiir ve felsefe senin ruhunda birbiriyle kaynaşmıştır. Algılanamayan hakikat ile ilgili tasavvurlarda zihniyet itibariyle bana son derece yakın idin; düşündüklerini ben de düşünüyorum, aynı şekilde benim düşündüklerimi de sen düşüneceksin veya düşünmüşsündür. Mevcut anlaşmazlıklar sadece azamî bir uzlaşmayı teyid ediyor. Sonsuz bilgiye dair her ilke bütün sanatçıların ortak malıdır. Diğerlerinin yerine seni anıyorum.

Julius'a :

Şayet zamanımızda bir havari varsa, o da sensin. Sen, yeni dinin Pol'u olacaksın. Bu dinle yeni bir dünya tarihi başlaya-

cak. Zamanın sırlarına vâkıf bulunuyorsun. İhtilâl seni gerektiği gibi etkilemiştir, başka bir deyişle sen, Mesih gibi, yeryüzünün her tarafını saran mukaddes ihtilâlin görünmeyen birhalkasısın. Benim için bu candan sözleri sarfetmiş olman ve seni dostum olarak düşünmem bana hayat veriyor ve bende harikulâde bir duygu uyandırıyor. Birçok noktada hemfikir olduğumuzu biliyor ve buna içten inanıyorum. Yaşamakla ve ölmekle aynı ümidi ve özlemi paylaşıyoruz.

Antropoloji :

Kendimizi hiçbir zaman tamamiyle anlamayacağız...

İnsan = mecaz.

İnsan nedir? —Ruhun mükemmel bir mecazı. Demek oluyor ki, gerçek tebliğlerin hepsi alegoriktir.

Sadece insan olmak yetmiyor; onun da üstünde birşey olmalıyız. Aslına bakarsanız, insan bütünüyle bir evrendir. Öyle bir evren ki, belirli olduğu gibi belirsiz de olabilir.

İnsan olmak bir sanattır.

İnsandaki ezelî eğilim ve gaye mükemmel insan olmaktır. Böyle bir insan aynı anda birçok yerde ve insanda yaşamalı. O, sürekli olarak şimdiki zamanda yaşamalıdır.

İnsan istediği zaman başlayabilmeli ve bitirebilmelidir. Ama kendisine bir irade de yaratmalıdır. İrade, her zaman akıllı ve güçlüdür. İnsan ancak isteyince yapabilir. Akılsızca davranıldığı anlarda sağlam iradeden söz edilemez.

İnsan kendi iradesiyle herşeyi soyutlaştırabilir ve kendine

lâyık hale getirebilir.

Mükemmel tarzda oluşan irade, aynı zamanda bir karakterdir.

Mükemmel karakter, berrak, anlaşılır, son derece yalın, tabiî görünüşlü ve bütünüyle bilindiği için dikkatten uzak ve esnek olmalıdır.

Düşünmek, istemektir yahut istemek, düşünmektir.

Yaptığımız ölçüde biliriz.

İnsan bilmek ve yapmak istediklerini her zaman içten bilir ve yapar. Ancak bu tutumu yakalamak son derece güçtür. Aynı zamanda nüve olan istemseme (irade-i zaife) nin ilk anının tam olarak gözlenmesi, bizi daha sonra gelişecek olan her şeyin onda mevcut olduğuna inandıracaktır.

Kendini meselelere göre yönlendirmek yahut meseleleri kendine göre yönlendirmek, ikisi de aynı şey.

Sahte olarak nitelenen eğilimler, çok yönlü irfan için en iyi vasıtalardır.

İnsan daha hayatın başında iken büyük görevlerle karşı karşıyadır. İlk defa düşünüp taşınmaya vakit bulur. Ama kültürel gelişmeye paralel olarak dâhilik konusundaki girişimlerinde bir gerileme olur; diğer taraftan edindiği tecrübelerde, kullanılabilirlik açısından, bir artış, bir ilerleme söz konusu. İşte insanın yanılmasına ve asıl gayeden uzaklaştırılmasına sebep olan budur. Ne var ki, uzun zaman geçmeden bu yöntemin yetersizliği farkedilir; ilk yöntemin yararlı yönleri ikinci yöntemin yararlı yönleri ile birleştirilir ve böylece her iki yöntemi bütünleme yoluna gidilir. Mutlak birleştirici unsuru bu farklı dünyaların mutlak odak noktası olarak bizzat kendi içinde arayıp

bulmak ancak şimdi akla gelir. Meselenin anılan unsurun varlığı sayesinde halledilmiş olduğunu farkeden insanoğlu, varlığının tâbi olduğu kanunların hakiki manada bilim olduğu bilincine varır. Bu bilincin keşfedilmesiyle büyük muamma temelden çözülmüş olur. Onun hayatı gerçek felsefe, felsefesi de ideal hayattır. İnsanoğlu hayatın canlı teorisidir. Tesadüf eseri olgulardan programlı deneyler çıkar; onu sonsuzluğa götürecek olan yol, artık çizilmiştir. Onun yegâne uğraşı varlığını genişletmektir. Gençliğinin rüyası güzel bir gerçekliğe, ilk umutları ve duyguları sembolik kehanetlere dönüşmüştür. Aslî görevdeki tezat (çözmek - çözmemek) ortadan kalkmıştır.

İnsanlar üç ana gruba ayrılırlar: Vahşiler, medenileşmiş barbarlar, Avrupalılar. Avrupalı, Almanın; Alman, Saksonyalının; Saksonyalı Leipziglinin üstündedir. Onun da üstünde dünya vatandaşı var. Milliyet, zaman, mekân vs. ile ilgili her şey evrenselleşebilir, azizlik katına çıkabilir, genelleşebilir. Mesih, bu tarzda asilleştirilmiş bir hemşehridir. Evrenselliğin bu ferdî renkliliği, onun romantik unsurunu oluşturur. Böylece her millî, hatta ferdî Tanrı, romantikleştirilmiş evrendir. Kişilik benliğin romantik elementidir.

Her İngiliz bir adadır.

Tesadüfü de açıklamak mümkün değil, kendine özgü kanunları var.

Her tesadüf keramet türünden olup, faal dinî duygunun bir belirtisidir.

Etrafımızda olup bitenlerin, alışılagelmiş ilişkilerin sürekli etkisi altındayız; farkında olmadığımız bu etki son derece önemlidir. Bir sirkülasyon belli bir süre için belli bir birliğin üyeleri olan bizlere yararlı ve maksada uygun gelirse de, tabiatımızı geliştirme konusunda engelleyicidir. Bunun içindir ki, içinde ya-

şadığımız şartlarda kâhin, majik ve hakiki şair yetişmez.

Görünüşte ileriye doğru yol alıyoruz.

Aslında ise ters istikâmette yürüyoruz.

İhtiyarlıktan gençliğe doğru.

Artırılmış uyarılganlık ve duyarlık hastalıkların sebepleri değil, sonuçlarıdır. Hastalık, genelde uyarılganlığın ve duyarlığın artamsı veya azalması ile kendini gösterir. Hastalığın ortadan kalkmasından sonra uyarılganlık ve duyarlık her zamanki statik halde kalırlar.

Brown'un başlıca başarısı, hastalığın asıl ve karakteristik belirtisini müşahededen sonra onu farmakoloji ile ilişki içinde ele almış olmasıdır.

Alınacak ilaç miktarı belirtilerle orantılıdır.

Isıdan başka kamçılayıcı bütün cevherler kuvveti teşvik ederler; onlar sayesinde yaşama gücü hareket serbestliğine kavuşur.

Besleyici ilaçlar kondansatörler olup, teşvik edicidirler. Kamçılayıcı olmayan ilaçlar ise yalıtıcı olup, gücü sınırlandırırlar.

İnsan bitmez tükenmez bir güç kaynağıdır; onu ışıkla mukayese etmek son derece yerinde olur.

Antropoloji sonsuza dek sürecek olan bir faaliyet alanıdır. Nesnel faaliyet olumlu (özne açısından genel olan) faaliyeti takviye eden olumsuz bir zincirdir; ancak bu ikisine birden sahip olunduğu ve aralarında bir ahenk kurulduğu takdirde hakiki anlamda ve son derece sıhhatli bir tarzda düşünmek mümkün olur.

Sanatçı böyle bir ahlâk ve âdapla yoğurulmuştur.

Mükemmel ve yetkin sanatçı zaten kendiliğinden ahlâkîdir.

Bütün insanlık sürekli tekrarlanan bir düellonun içinde bulunuyor.

Dünya, yaşayanın gözünde giderek sonsuzlaşır. Bu sebeple çeşitli şeyler arasındaki birleşmeler asla son bulmayacak ve düşünen "ben" için durgunluk söz konusu olamayacaktır. Altın çağlar olabilir, ama bunlar bile gelişmelere bir son veremeyeceklerdir. İnsanın hedefi altın çağ değil; o, sonsuza dek yaşamayı gaye edinmeli ve bunda ısrar etmelidir. İşte tabiatın eğilimi budur.

Çocukluğun zıddı yetişkinliktir; çiçek ve meyve, ilkbahar ve sonbahar gibi.

Çocuk sevginin somut şeklidir.

Bizler tabiat ile ruh yahut sanat arasında sevginin görülebilen birer nüvesiyiz. Bir bakire ebediyen kız çocuğudur. Bunun biz erkeklerdeki karşılığı nedir? Hakiki anlamda çocuk olmayan bir kız, bakire de değil. Bütün çocuklar çocuk değil.

Erkek, tabiatını zorlamalı ve içindeki ferde hak ve egemenlik sağlamalıdır; o, iradeyi egemen kılar ve duyguları kontrol altına alır. Kadın ise tabiatına itaat etmek zorundadır, onda duygu iradeyi yönlendirmek durumundadır. Erkekte uşaklık görevini gören duygu, bu görevini burada iradeye devretmiştir. Kadın iradesine, erkek de duygularına hâkim olmalıdır. Erkek genel olanı özelleştirirken, kadın özel olanı genelleştirir. Gerek erkek, gerekse kadın her ikisi de akla hizmet ederler. Erkek muhtevanın gayesi, kadın ise biçimin ruhudur. Her ikisi de genel ve özel olmak üzere çeşitli türdendir. Erkeğin öznelliği ile kadının nesnelliği yahut erkeğin nesnelliği ile kadının öznelliği *bir* kökten gelir. Onların tabiatları itibariyle üretken olmalarının gayesi, parçayı ve bütünü birlikte yaşatmaktır. Parçayı yaşatmak kadına, bütünü

yaşatmak ise erkeğe mahsustur. Erkek bu içgüdüsünün tatmin biçimini kendisi tayin eder, başka bir deyişle o, içgüdüsünün, kuvvetinin kendisini cezbedeni yenmesinden haz duyar. Kadın ise özieminin, ihtiyacının kuvvet duygusuyla giderilmesinden haz duyar. Kadın, hislerinin aksine de olsa, bir an için yabancı bir kuvvetle tesirsiz kılınmak ister; erkek ise, iradesinin aksine hisseder ve yabancı bir zafiyet onun iradesini sadece bir an için tesirsiz kılabilir.

Erkek, nesne; kadın ise öznedir. Erkek hislerini kavramlara, kadın ise kavramlarını hislere dönüştürür. Kavram erkeği, duygu kadını yanıltmaz.

Hazreti Âdem ve Havva. İhtilâl ile getirilenler ihtilâl ile ortadan kaldırılmalıdır. Elma ısırma ihtilâli.

Bakireyi son derece çekici kılan başlıca sır, annelik sezgisi ile içinde tatlı bir uyku çeken gelecekteki dünyayı sezinlemesidir. O, geleceğin en uygun portresidir.

Kadın, hamilelikten ilham alamaz mı? Daha fazla mistik olduğu öteden beri bilinmektedir. Herşey kadından ilk ve en iyi nesneyi kayıtsız şartsız sevmesini ister. Zaten ruhun yaratıcı gücü de bunu şart koşmuyor mu?

Kadının toplum ilişkileri hakkında bir fikri yoktur. O, sadece erkeği vasıtasıyla devlete, kiliseye, topluma vs. bağlıdır. O, hakiki anlamda tabiî halde yaşar.

Sevgi felsefe gibi bir şeydir, herkesin herşeyidir ve öyle de olmalıdır. Demek oluyor ki, sevgi "ben"dir, bir gayretin gayesidir.

İnsan sevdiği şeyle başbaşadır.

Sevgiye duyulan ihtiyaç, içimizde mevcut olan bir ikiliği açığa vurmaktadır. İhtiyaç, zafiyeti her zaman açığa vurur.

Her türlü büyüleme, büyülenen ile kısmî bir özdeşleme sayesinde gerçekleşir. Büyülenen insandan kasıt, dilediğim gibi görmeye, inanmaya ve hissetmeye mecbur ettiğim insandır.

Bütün eğilimlerimiz uygulamalı dinden başka birşey değil. Kalp, dinî organdır; verimli bir kalbin en değerli ürünü cennetten başka hiçbir şey olmasa gerek.

Din, kalbin tek tek gerçek nesnelerin yardımı olmaksızın kendiliğinden hissetmesiyle ve ideal bir nesneye dönüşmesiyle meydana gelir. Bütün münferit eğilimler tabiatüstü yüce bir varlıkta ifadesini bulan üluhiyette birleşirler. Bu sebepledir ki, gerçek Tanrı korkusu bütün duygu ve eğilimleri çepeçevre kuşatmıştır.

İşte uygulamalı din, sevgiliyi böyle bir üluhiyet katına yükseltmemizdir.

Her sahte tip ve uydurulmuş karakter, hayatın az çok bir parçası olup bu konuda iddia ve ümit sahibidir. Galeriler, içinde geleceğin uyuduğu odalardır. Gelecekteki dünyanın tarihçisi, filozofu ve sanatçısı buralarda yaşarlar, buralarda irfan alırlar. Şimdiki dünyada mutlu olmayanlar, aradıklarını bulamayanlar kitap ve sanatçı dünyasına gitsinler, hem ebedî antik, hem de modern olan tabiata yönelsinler ve orada daha iyi bir dünyada yaşasınlar. Kuşkusuz, orada bir sevgili, bir dost, bir vatan ve bir Tanrı bulacaklardır.

Pedagoji :

Kendini yetiştirmiş bir insan, rahat hareket edebilmek için,

önüne çıkan engelleri bütün kuvvetiyle ortadan kaldırmalıdır. O, ancak bu şekilde yaptığı işten haz duyar. Zahmetle elde edilenler sevilir.

Kötü insanlar, kötülere nefretten kötülükle karşılık verirler, herşeye kötü gözü ile bakarlar. Bu yıkıcı eğilimleri zamanla tabiî bir hal alır. İyi, muhafaza edici, kötü ise tahrip edicidir. Sonunda kötü kendiliğinden eriyip gider. İyi ise yaşamaya devam eder. Kötüler, hem iradeye karşı, hem de ona uyarak kötü davranırlar. Her darbenin bizzat kendilerine isabet edeceği duygusunu taşıdıkları halde, darbe indirmekten bir türlü vazgeçmezler. Kötülük akılda yer etmiş, inatçı ve ancak mucize ile iyileştirilebilen bir ruh hastalığıdır.

Kötülüğü faziletin zıddı olarak görmek onu şereflendirmekten başka bir şey değildir.

Her iki dahinin * masalları da dahil, birçok masalda şu özellik dikkati çeker: İmkânsızın bir anda mümküne dönüşmesi. Bunu bir başka imkânsız takip eder. Kendisiyle birlikte tabiatı da aşan insan, düşmanını bir anda dost olarak karşısında bulur. Ayının sevileceği bir anda bir prense dönüşmesi gibi büyü sahneleri vs. Bunun gibi, gerçek hayatta da kötünün sevilmesi halinde, belki benzer bir dönüşüm vuku bulur, başka bir deyişle, insan hastalığı sevmeye başladığı anda son derece olumlu bir istekle dolar. Bunun için hastalık yüksek seviyede bir sentez olamaz mı? İsteğin büyüklüğü, onu içinde taşıyan ıstırabın büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Kim bilir, hastalık belki de iki canlının birbirine içten bağlanmalarının, yani aşkın zorunlu başlangıcıdır. Hastalıklardan ve ıstıraplardan heyecan duymak, sevenleri birbirine daha yakından bağlayan ölüm vs.

★) Ç. N : *Grimm* kardeşler kasdediliyor.

En iyi, her yerde hastalıkla başlamıyor mu? Kısmî hastalık nefret, bütün ise istek uyandırır.

Nefret de tıpkı kötülük gibi kendi kendini yok edebilir mi? Meselâ, ahlâkın kötülüğü yok etmesi gibi, şiirin de nefreti yok etmesi gerekmez mi? İyi kalpten fazilete giden yol, kötüden geçmiyor mu? —Hayır, ama felsefeden evet.

Hiçbir şey mutlak anlamda kötü ve nefret uyandırıcı değildir. Ama insanın zamanla tamamen kötüleşmesi ve mutlak nefrete sebep olması mümkündür. Ne var ki, her ikisi de ahlâk ve şiir kanunlarına göre mutlaka hiçe sayılmalı ve gayri tabiî ürünler olarak reddedilmeli .

Nefret ve kötülük kaynağını imandan alan yaratıcı bilgiden başka hiçbir şey olmayan fikir ile oluşur ve yaşar. (Farklı) özne ve nesnenin *bir* olmaları veya *birleştirilmeleri* gerektiğinden, şeklen nesnel kötü, nefrete; şeklen öznel nefret de kötüye dönüşür. Bunlardan biri zorunlu olarak diğeriyle hükümsüzleştiğinden faziletli şairler için her ikisi de fiilen söz konusu değildir.

Bilincin belli bir aşaması vardır ki, orada nefret diye bir şey yoktur; böyle bir şuura süreklilik sağlanmalıdır. Filozof da hakikatten uzak, tiksindirici, ama mantıkî olan her şeyin esası olarak ortak bilinç düşüncesini zaman içinde etkisiz hale getirmelidir. Bunu da ancak daha değerli bir görüşü hâkim kılmakla başarabilir.

Kötünün hükümsüzleştirilmesiyle iyi gerçekleşir ve yayılır. Nefret uyandırıcı ve kötü olan her şeyi yalnızlığa iter. Bu bir ayrılık ilkesidir. Birleşme sayesinde ayrılık, hem kalkar, hem kalkmaz. Şeklî ayrılma ve birleşmelerde varolan tiksindirici ve kötü unsurlar, ancak hakiki birleşme ve ayrılmalarda ortadan kaldırılırlar.

Ben felsefe yapmak suretiyle kötülüğü ve nefreti imha ediyorum. Kötülüğün ve nefretin yönü gene kötülük ve nefrettir. İyilik ve istekte ise aksi söz konusudur.

İnsanın bir ucu şeytana, bir ucu da Tanrı'ya dayanır. Şeytan yok edici, Tanrı ise yaratıcı kuvvettir.

Psikoloji :

Mevsimler, gece gündüz, hayat, olaylar, hepsi de son derece ilginç, tamamen ritmik, metrik ve ölçülüdür. Bütün zanaatlarda, sanatlarda, mekanik ve organik bünyelerde, kısaca her yerde ritim, ahenk ve melodi hâkimdir. Belli bir hüner ile yaptığımız her şeyi farkına varmadan ritmik bir tarzda yaparız. Ritim her yerde var ve farkedilmeden her yere sokuluverir. Mekanizmanın hepsi ritmit ve metriktir.

Ne gariptir ki, insanın içdünyası bugüne kadar hep yetersiz ve ruhsuz bir tarzda ele alınmıştır.

Psikoloji denen disiplin, bir mabetin hakiki Tanrı portrelerinin bulunduğu yerleri içine alan maskelerden biridir. Ruh için fizikten, fizik için ruhtan yeterince yararlanılmamıştır. İdrak, hayal gücü, akıl, bütün bunlar evrenin içindeki eksik ihtisas eserleridir. Aralarındaki olağanüstü karışımlardan, şekillenmelerden ve geçişlerden hiç söz edilmemiştir. Yeni, bilinmeyen güçleri araştırmak ve aralarındaki içten ilişkileri incelemek hiç kimsenin aklına gelmemiştir. Kim bilir, içimizin derinliklerinde bizleri bekleyen daha nice olağanüstü birlikler ve kuşaklar vardır.

Her yeni şey, dış olarak, yabancı olarak etki yapar ve şiir gibidir. Her eski şey ise, içten, öz olarak etki yapar ve romantiktir. Her ikisi de alışılmış olanla yahut birbiriyle tezat teşkil

eder: Eskinin yeniliği - yeninin eskiliği. Müşterek hayat nesirdir, konuşmadır, ama terennüm değildir. Alışılmış şeylerin çoğalması sadece bayağılığı güçlendirir. Bu yüzden dünyanın insan üzerinde bıraktığı izlenim nahoştur.

Musikişinas ruhlu bir insan, herşeye mekân, görüntü ve elle tutulabilir gözü ile bakar; biçimleri bilinçdışı titreşimlerde görür. Buna karşılık sesleri, hareketleri vs. kendi içdünyasında duyan ve gören biri ise heykeltraş ruhludur. Çünkü ses ve hareketlerdeki çeşitlilik ancak figürleştirme ile oluşur.

Her türlü tek yönlülük, bizzat kendine zarar verir. Bunun içindir ki, musikişinas ruhlu birinin plastik sanatlardan yahut bir heykeltraşın, bir ressamın musikiden anlaması gerekir. Çünkü deha böyle bir birliğin sağlanmasındadır. Dâhiyane cevher, muhtemelen her insanda vardır, ama farklı derecelerde.

Sözler ve sesler ruhun hakiki görüntü ve ifadeleri olup, deşifre etme sanatını uygularlar. Ruhu oluşturan salt ünlülerdir. Ruh hali deyimi, müzikal ruh ilişkileri içindir. Ruhun akustiği ise hâlâ karanlık, ama son derece önemli bir alandır. Ahenkli ve ahenksiz titreşimler vs.

Bellek, peygamberane ve musikişinas tarzda muhakeme etmeyi teşvik eder. Bütün hatıralar dolaylı muhakemeye dayanır.

Anlam Derinliğine Dair :

İçgüdü amaçsız sanattır; neyin nasıl yapılacağını bilmeme sanatıdır. Sanat olgusunun gözlenmesi ile sanata dönüşebilir. Demek oluyor ki, insanın yaptığı şey, sonunda sanat kaidelerine uygun olabiliyor. Gülünç ve romantik olanı ortaya koyma sanatı.

Konuşmak ve duymak, döllenmek ve gebe kalmaktır.

Sembolik bakımdan dinî mimikler, ahlâkî mimikler, selâmlaşmalar vs.

Görülmekten dolayı utanç ve korku duyma....

Erkek ve kadın sentezi.

Yaşlıların misafirperver olmalarının sebebi nedir? Topluca yemek yemek, içmek vs. Bütün bunlar bir nevi birleşmedir.

İnsanoğlu neyi hüner ve kolaylıkla yapabiliyorsa, ona temayül eder; yapamadıklarına karşı da nefret duyar. İrademiz ya olumlu, ya da olumsuz eğilime tâbidir. Veya değildir.

İnsan cidden istekli olduğu şey için deha sahibidir. Deha, istek ve güdüde kendini gösterir.

Duygularımızın çoğu münferit organlarımızın anî heyecan ve elem ile dolu sevimli duyguları değiller mi?

Bütün hoş duygular ruhu yapıcı işbirliğine teşvik eder.

Musiki, istek ve isteksizliğin menşei olamaz mı?

Ciddiyet için için yakar; şaka ise tecrit eder.

Elem ve korku, ruhun rüyalar âlemine götüren organlarını tanımlayan kavramlardır. Bedenî istek ve isteksizlik hayal ürünleridir. Ruh sadece kısmen uyanıktır; İradedışı organlarda olduğu gibi, düş gördüğü her yerde istek ve isteksizlik duyar. Elem ve haz, istediği gibi davranamayan ruhun heyecanlarıdır.

Düş bize ruhumuzun her nesnenin içine kolayca nüfuz edebileceği ve aynı zamanda her nesneye dönüşebileceğini ilginç bir tarzda gösterir. O, tabiat ruhunun bir etkinliği olduğundan ve

çağrışım zincirine bağlı olduğundan, çok defa önemli ve peygamberane olmaktadır. Şiir kadar önemli ve son derece özgürdür.

Düşler, hem psikologlar, hem de tarihçiler için önemlidir; insanlığın eğitimine ve kültürüne katkıları çok olmuştur. Bu sebeple haklı olarak vaktiyle kendilerine büyük önem verilmiştir.

Hayatımız bir düştür sözü şu demektir: Hayatımız bir düşüncedir.

Hayatımız bir düş değil, ama öyle olacaktır ve olmalıdır da.

İmanın da dereceleri vardır. O, düzenleyicidir ve bütün dünyanın kaynağıdır. Sentezci bir ilkedir; mana ve kavram olarak birdir. Genel bir kavram tek bir manadır. Gerek kavram, gerekse mana her ikisi de seçim, varsayım ve tertiple oluşur. Yaradılışın sebebi iradedir. İnanmak iradenin zekâ üzerindeki etkisidir. Burada söz konusu olan öznel ve nesnel zekâdır. Nesnel zekânın sonucu bir tabiat tavrı, öznel zekânın ise bir özne, bir kavram, bir idrak tavrı olacaktır. O halde irade iman gücüdür. Bu gücün kullanılması ile zamanla dünya vs. meydana gelir.

İnsan, gücünü ve duyarlığını inançla takviye eder. Duyarlık, sürekli ve kendi kendini idame eden bir kuvvettir. Kramp, duyarlığın bir belirtisidir.

Gerçek anlamda faal insan, güçlükleri körükleyen insandır.

Bütün ıstıraplar bir trajedi gibi sonuçlanırlar. Bütün tek yönlü şeyler ise ölümle. Teessür, hayal ve düşünce felsefeleri de böyledir. Her türlü hayat ihtiyarlık ve ölümle sonuçlanır. Şiirin de trajik özelliği var. Hakiki nüktenin temelinde ciddiyet yatar.

Şehvet, din ve gaddarlık çağrışımı ile aralarındaki içten iliş-

kinin ve ortak eğilimlerinin geç farkedilmiş olması gerçekten gariptir.

Gaddarlığın gerçek sebebinin şehvet olması da aynı şekilde gariptir.

Herşeyi bilmenin cansıkıcı olacağı düşüncesi yanlıştır. Aşılan her güçlük, hayat fonksiyonlarını kolaylaştırır ve sonradan başka bir şeye yarayacak bir gücün arta kalmasını sağlar. Bilmek ve görmek benzer şeylerdir.

Herşey besleyici olmalı. Herşeyde hayat arama sanatı. Hayatın amacı, herşeyi canlandırmaktır. İstek yaşamaktır. Nasıl ki, ölüm yaşamanın aracı ise, isteksizlik de isteğin aracıdır.

Fizyoloji :

Dudaklarımız, Goethe'nin "masalı"nda geçen yanıltıcı iki ışığı andırırlar. Gözler dudakların daha yüksekteki kardeşleridir; onlar ağızdan daha mukaddes olan bir mağarayı açar ve kapatırlar. Kulaklar ise yanıltıcı ışıkların düşürdüklerini hırsla yutan yılanlardır. Ağız ve gözler de benzer bir işleve sahiptirler. Kirpikler dudak, elma dil ve dudak yıldız ise gırtlaktır. Burun ağzın alnı, alın ise gözlerin burnudur. Her gözün yanaklarda çenesi var.

İnsan bütün tabiatı sonsuz kere parçalayan ve kutuplara ayıran bir cevherdir. İnsanın dünyası insanın kendisinden daha zengindir. Buna mukabil hayvanların dünyası daha yoksul ve düşüktür.

Ruhun etkisi gücünün büyüklüğü ile doğru orantılıdır. Beden ise zayıf olduğu ölçüde kuvvetli etki yapar. Şu var ki, her

ikisi de farklılıkları ölçüsünde irfan sahibidir. Ruh, beden; beden ruh oluvermektedir. Biri diğerini takviye eder ve neticede ikisi de kazançlı çıkar.

İsteği yönlendirdiği halde onunla uyanmayan bir beden bizce ölüdür. Diğer taraftan isteği hiçbir surette yönlendirmeyen beden de ölüdür. Böyle bir durumda beden isteği yönlendirme konusunda yetkin değildir; hayat ise kısmen duyarlıdır. Ayrıca, burada hayat ile ölüm arasındaki farkın yanısıra duyarlı olmayan iki türlü hayatın varolduğunu, bunlardan birinin mutlak olumlu, diğerinin ise mutlak olumsuz olduğunu ve nihayet hayat ile ölüm kavramlarının görece olduklarını tespit edebiliyoruz.

Hayatın insanlara, hayvanlara ve bitkilere özgü olarak düzenlenmiş olması her türlü övgüye değer. Düzensiz hayat ve hayatsız düzen son derece önemsiz ve farklı şeylerdir. İkisini de tayin eden ve onları karşılıklı olarak belli bir kuvvete çıkaran ve onlara büyük bir önem bahşeden o yüce ***birlik*** var ya, işte asıl mesele o...

Dış tahrik dolaylı, iç tahrik ise doğrudan olup uyarılganlığı şart koşar. Uyarılganlık belirsiz bir hayat ve boşlukta cereyan eden bir harekettir. Dolaylı tahrik ise heterojenleştirmeye ve dengenin ortadan kaldırılmasına yöneliktir. Hayat, tıpkı hastalık gibi, duraklamadan, temastan ve sınırlamadan oluşur.

Yüksek düzeyde bir organ olarak duyarlık ve iç tahrik (ruh) dış dünyaya doğrudan değil, daha alt seviyede bir organın (uyarılganlık, dış tahrik, eşya vs.) yardımıyla dolaylı olarak istinat ederler. Böylece yüksek düzeydeki organda meydana gelen daralma ve genişlemenin yanısıra üst ve alt seviyelerdeki organlar arasındaki ilişkilere dayanan istek ve isteksizlik duygusu da oluşur. Bu organların uyum içinde bulunmaları istek, uyumsuzluk

içinde bulunmaları ise isteksizlik duygusunu kamçılar. Rengin ışığa dönüşmesi gibi, duyarlık da uyarılganlığa dönüşebilir mi?

Uyarılma kabiliyeti ayrışmış olarak duyarlık ve uyarılganlıktan yahut elastikiyet ve kapasiteden meydana gelir. Uyarımın azaltılması halinde parçaların bölünerek küçülmesi gibi, artırılması halinde de büyümesi tabiîdir. Birinci halde parçanın seyreltilmesi, ikinci halde ise bütünün yoğunlaştırılması söz konusudur. Özsuyun seyreltilmesi ve yoğunlaştırılması aslında sınırsızdır. O, sadece bünyenin yapısıyla sınırlıdır. Bu ise kısmen hayatın uzunluğu ile, kısmen de kütlesi ile, yani beden ile ilgilidir. Ölçünün bu iki unsuru bir yandan karşılıklı olarak birbirini belirlerken, diğer yandan da yabancı faktörler tarafından belirlenirler. Organik kütle, anne ve babanın organik bünyeleri ve bu iki bünyenin birbirine olan ilişkileri tarafından belirlenir. Çocukların sağlıklı eğilimlerle dünyaya gelmeleri sözü edilen ilişkilerin sağlıklı olmalarına bağlıdır. Hamilelik döneminde ve sonrasında vuku bulan tesadüfler bunun dışında kalıyor.

Bünyenin sağlamlığı ve zayıflığı sağlığı ilgilendirir. Bu ise, uyarılma kabiliyetinin menşeidir.

Karışık hastalıklar, gayri tabiî organik bünyelerdeki rahatsızlıkların görüntüleridir.

Fizyoloji bir yandan organik mimarlıkla, diğer yandan organik teknikle uğraşır.

Sonuncusu kimyevî, mekanik vs. dir.

Az çok yetkin organik bünyeler ve az çok yetkin organik mekanizmalar sınıflara ayrılırlar.

Hayat doktirini fizyolojik politika olup, organik mimari ve organik teknik gibi iki kısma ayrılır. Özel hayat doktirini hayat

doktirininin uygulama kısmını teşkil ediyor. Onun görevi, çeşitli şartlarda teorik hayat doktirininin meselelerini çözmektir. Özel rahatsızlıklara ve onların tedavilerine dair doktirin bütünüyle özel hayat doktirininin ilgi alanına girer.

İç uyarımın çok olması, duyarlığın çok olması demektir. Dış uyarımın çok olması da uyarılganlığın çok olması demektir. Ancak burada karşı konumun değişmesi sonucunda -duyarlık ve uyarılganlıkta olduğu gibi- dış uyarımın artması ve iç uyarımın azalması şeklinde iç ve dış uyarımın, duyarlık ve uyarılganlığın, kontrbas ve diskantın birbirlerini karşılıklı olarak ortadan kaldırmaları son derece kötü bir şeydir. Yetkin olmayan tıp, yetkin olmayan politika gibi, ister istemez eksik, ama gerçek ve güncel durumlarla bağlantılıdır. Fakat maddenin ve sanatın iyileştirilmesinin kaçınılmaz esası ve başlangıcı olarak ilmî düşüncelerin ileri sürülmesi elzem olmaktadır.

Son derece yüksek uyarılganlık kendini şiddetli hareket ve heyecanlarla, gösterir; son derece yüksek duyarlıkta ise bu hareket ve heyecanlar farkedilmez. Uyarılganlık büyük etki ve değişmelerle, duyarlık ise küçük etki ve değişmelerle kendini gösterir. Aynı tarzda sonsuz uyarılganlık sonsuz derecede büyük, sonsuz duyarlık ise sonsuz derecede küçük değişmelerle kendini gösterir.

Ruh ve beden sentezi ile uyarılganlık ve duyarlık arasında bozulmaz bir denge vardır. Bu dengenin sonsuza kadar korunması, ölümsüzlük sanatçısı için güç bir mesele olmaktadır. Denge alanı yapının ölçüsüdür. Uluorta organlar, kelimenin tam manasıyla, duyu organlarıdır.

Önce gerçek duyular ve diğer organlar tahrik edilir; bedenin diğer kısmı ise onları takip eder. Fakat bu tahrik edilme işinin sonsuza kadar devam etmesi gerekir. Bedenin arta kalan kıs-

mı da onlar gibi iradî olmak zorundadır. İnsanın uyumak mecburiyetinde kalması belki de duyu organları ile bedenin arta kalan kısmı arasındaki oransızlığın bir sonucudur. Uyku, duyuların aşırı derecede uyarılmasının doğurduğu sonuçları bedenin diğer organları lehine yeniden iyileştirmek zorundadır. O, yalnız dünya sakinlerine özgüdür. Günün birinde insanoğlu aynı anda hem uyuyacak, hem de uyanacak. Oysa bedenimizin, insanlığımızın en büyük kısmı hâlâ derin bir uykuda bulunmaktadır.

Uyku, beden ve ruhun karışık bir halidir; onda beden ve ruh kimyevi olarak birbiriyle kaynaşmıştır. Gene uykuda ruh beden tarafından eşit bir şekilde taksim edilmiş ve insan nötürlenmiştir. Uyanmak ise, kendisinde ruhun mevzîîleştirildiği ve bölündüğü kutbî bir haldir.

Uyku ruhun sindirimidir; beden ruhu hazmeder. Uyanmak, ruh uyarımının etkili olduğu haldir; beden ruhtan yararlanır. Sistemin, uykuda iken gevşeyen bağları, uyanık halde sıkıştırılmakta.

Kendisinden haz duyulan şey ne kadar çok karşı koyarsa, haz güdüsü de o kadar çok alevlenir.

Hayat, kesintisiz akıp giden bir nehirdir, kaynağı gene kendisidir. O, zıt faktörlerin bir ürünüdür.

Tıp :

Tabiatın iyileştirici gücü, yeniden üretme gücüne fazla yakınlığı sebebiyle duyarlı insanların gözünde fazla bir önem taşımaz.

İnsan hayatı uygarlaşmaya paralel olarak gayri tabiî bir hal alır. Bu sebeple tıp tahsili zorunlu oluvermektedir. Değişen şart-

larda tıp da değişmeli ve yaşama sanatını öğreten bir disiplin olmalıdır.

Eğer hayat gerçekten en değerli varlık ise,hiç kuşkusuz, o bu özelliğini bütün fizikî organlarının tek tek mükemmel bir şekilde işlenmiş olmasına borçludur.

Son derece gelişmiş bir fizik, yaşama sanatının evrensel doktirinidir.

Hastalığın mahiyeti, hayatın mahiyeti kadar karanlıktır.

Her hastalık ruh hastalığı olarak telâkki edilebilir.

Hastalık, müzikal bir meseledir. iyileşme ise müzikal bir çözülmedir. Böyle bir çözülme ne kadar kısa ve mükemmel olursa, tabibin musiki kabiliyeti de o derece büyük olur.

Hastalıklar çeşitli çözülmelere imkân sağlarlar. Ama en uygununu seçmek tabibin kabiliyetini ortaya koyar.

Her hastalığın birçok tedavi yöntemi olabilir mi? -Tıpkı musikide olduğu gibi bir tek disonansın birçok çözülümleri var.

Hastalıklar, özellikle müzmin olanlar, yaşama sanatının ve hissiyat oluşumunun çıraklık yıllarıdır. Günlük gözlemlerle onlardan yararlanmaya çalışmalıdır insan. Dirsek çürütmüş insanın hayatı, sürekli olarak öğrenmeye davet etmiyor mu? Aydın insan tamamiyle gelecek içindir, hayatı mücadeledir, amacı ise bilim ve sanattır.

İnsan idrakta değil, yıllarda yaşamayı öğrendikçe asilleşir. Aceleci huzursuzluk ve zihnin dar bir çerçevede cereyan eden faaliyeti, büyük, sade ve çok kapsamlı bir faaliyete dönüşür; neti-

cede fevkalâde sebat ortaya çıkar. Varlığımızın kaleleri olan din ve ahlâk giderek üstünlük kazanmaktadır; her sıkıntı daha yüce bir vatana, daha yakın bir tabiata duyulan özlemin ifadesi olmaktadır.

Aslında ıstırap ile iftihar etmek lâzım. Çünkü her ıstırap sahip olabileceğimiz yüksek bir mertebeyi hatırlatır.

Oldum olası tek bir hastalık, yani tek bir evrensel ilâç vardır. Hastalık, sinirlerle, duyularla ve onların organlarıyla tabiata karışır. Böylece tabiata özgürlük, keyfîlik ve buna bağlı olarak tabiatın iradesine karşı gelmek demek olan ve bütün kötülüklerin sebebini teşkil eden günah getirilmiş olur. Sinirlerin despotluğudan kaynaklanan hastalıklar sadece adale hastalıklarıdır. Ahlâkî insan, aynı zamanda özgür, karşı koyabilen, eğitilebilen ve kendine özgü karakteri olan insan olmalıdır.

Tabiatın zihinle bağlantılı bir özelliği de fanilik ve ihtiyarlıktır. Bu özellik, evrenselliği ve zihnin yüceliğini gösterir.

Hastalık hayat olamaz, ancak onunla bağlantılı varlığımızı yüceltebilir.

Vücudun her organı bütün hastalıklara elverişlidir.

Hastalıklar arasında benzerlikler vardır. Her organ diğer organların hemen hemen bütün hastalıklarını taşıyabilir.

Her hastalık diğer hastalıkların bileşimidir. Münferit organların hastalanması halinde bütün beden hastalanır. Münferit organların hastalıkları arasında benzerlikler, karışımlar ve komplikasyonlar vardır.

Bütün hastalıklar organların ikiye bölünmelerinden ileri gelir.

Hastalığı hastalıkla tedavi etme düşüncesi.

Bütün egzantemler bir tür hastalığın birçok fertlere bölünmesidir.

Tedavi sanatı her şeyden evvel öldürmek sanatıdır.

Öldürmenin kaç türü vardır? Bu sorunun cevabı, yaşama; yaşatma ve iyileştirme türleri hakkında da bilgi verebilir.

Geleceğin tedavi yöntemleri arasında ölüm aşısı da yer alacaktır. Bunun yanında bazı hastalıklar da eğitim yöntemleriyle tedavi edilecekler ve bunlar için bir hekimlik dalı geliştirilecektir.

Ölüm, iç ve dış uyarım (ruh ve beden) arasındaki münavebenin kesintiye uğramasından başka bir şey değildir. Sonsuza dek değişebilen bu iki kemiyetin ana unsuru ve aynı zamanda ürünü olan beden, bir uyarılganlık aracıdır. Beden, uyarılganlığın aynı zamanda hem ürünü, hem de değişikliğe uğramasının sebebidir. Bu ise ruhun ve dünyanın fonksiyonlarındandır. Bu fonksiyonun azamî ve asgarî sınırları vardır; bunlara ulaşıldı mı münavebe son bulur. Tabiî ki ölümün de iki çehresi vardır. X ve Y arasındaki münasebet ileriye ve geriye doğru değişebilir. Bünye yapı bakımından genişleme ve daralmaya elverişlidir. Böylece ölüm belirsiz uzaklıklara kaydırılabilir. Hayatı düzenleme doktirini, bünyenin teşekkülü ve ıslahı sanatını konu olarak alır; gerçek tedavi sanatının ana konusu ise uyarımlar yahut faktörler arasındaki münavebe ve özel ilişkilerin restorasyonuna dair tavsiyelerden oluşur. Ölümsüzlüğün sanatçısı daha yüksek bir tıpla uğraşır. O, bunu yüce bir sanat olarak telâkki eder ve her iki faktörü bir tek faktör olarak görür ve onları ahenk içinde bir tek amaç uğrunda birleştirmek için çaba sarfeder. Dış uyarım bütün haşmetiyle mevcut olup, büyük çapta sanatçının kontrolü altındadır. İç uyarım ise burada dış uyarım karşısında kemi-

yet bakımından yetersiz kalıyor; onu zamanla çoğaltmak ölümsüzlük sanatçısının ana görevidir.

Yalnız perilerin ölümsüzlük bahşettikleri iddiasına karşı burada hangi hakla çıkılabilir? Şairler de bu konuda değişik bir tarzda hakikatı dile getirmişlerdir. Ancak ikisi de şimdi değişik bir çehreye bürünmektedir. Benim majik idealizmim.

Sıradan tıp bir zanaat olup, sadece yararlı olanı gaye edinir. Her hastalıktan; her yaralanmadan bu büyük gaye için yararlanma söz konusudur.

Ölüm, hayatımızın romantikleştiren prensibidir. Ölüm eksi (—), hayat ise artıdır (+). Bunun için hayat ölümle güçlenir.

Fizik :

Fizik, fantezi doktirininden başka birşey değildir.

Deneyin konusu tabiattır. Tabiatın mahiyetini kavramak ve onun mantığı ile davranmak deha işidir. Sanatçı hakiki gözlemcidir. O, fenomenler arasından önemlilerini seçme kabiliyetine sahiptir.

Az sayıda insan deney yapma dehasına sahiptir. Hakiki deneyci, duyu organlarının yetkinliği oranında önemli gizli fenomenleri keşfedebilen ve tanımlayabilen ve aynı zamanda mahiyeti meçhul bir tabiat duygusuna sahip olan insandır. Tabiat gerçek aşığını âdeta sindirir ve onun aracılığıyla mükemmel bir şekilde zuhur eder. Gerçek tabiat aşığı, deneyleri çoğaltmak, sadeleştirmek, birleştirmek ve tahlil etmek, romantikleştirmek, polarmak, yeni deneyler icat etmek ve onları tabiatın ruhuna uygun olarak seçime tâbi tutarak düzenlemek ve net olarak yaptı-

ğı gözlemleri kısa yahut ayrıntılı bir şekilde yorumlamakla kendini gösterir.

Kısaca, deney yapan insan da başlıbaşına dehadır.

Figürlerde ifadesini bulan madde dünyasının diline dair : Nitelik ve niceliğin tercüme edilmesi veya tersi.

Gramer : İnsan tek başına konuşmaz. Yalnız insan değil, evren de konuşur. Kısaca, herşey konuşur. Bunun için sonsuz sayıda dil vardır. Dil, bir işaretler doktirinidir.

Akışkan olan herşey canlıdır ve bu özelliğiyle katıdan farklıdır. Ruh, muhtemelen ısı gibi bir şeydir. Gaz, ruh medyumuna, başka bir deyişle sinir eterine tekabül eder. Şiddetli bir uyarım buharlaşmayı ve uçmayı sağlar. Böylece ruh medyumları ile beraber ruhun kendisi de ispatı vücut eder.

Merkezkaç kuvvetin üstün geldiği akışkanlık mı, yoksa merkezcil kuvvetin üstün geldiği katılık mı? Kuvvetten kastımız merkezkaç kuvvettir, yani salt akışkandır. Bunun tersi, yani ağırlık söz konusu olunca, aklımıza ilk gelen merkezcil kuvvettir, yani salt katıdır. Salt akışkana, salt ince ve salt hafif tekabül eder; salt katı için de bunun tersi söz konusudur. *Bir,* akışkan ve içrek hareketlidir, ama aynı zamanda katı ve aşkın hareketlidir.

Kendim için hareket ettirdiğim bir şeyi aslında hareket ettirmemekteyim; kendim için hareket ettirmediğim bir şeyi ise dolaylı olarak kendisi için hareket ettirmekteyim.

Katı ve akışkan, ikisi de kutbî zıtlardır, ikisi de ateş kavramında birleştirilmiştir.

Katının plastikî niteliği ve akışkanın elastikiyeti. Ateş, akışkan katı ve şekillendirilmiş akışkandır. Akışkan ve katı, bölün-

müş ateşin kutbî sıfatlarıdır.

Su ve ateş ana kuvvet membalarını teşkil ederler.

İçimizdeki ve dışımızdaki kuvvetlerin çok yönlülüğü, figürlerin sonsuzluğu, karışımlar vs. Figürler, aslına bakılırsa mekanik ayrımlaşmalardır. Kimyevî prensibin zıddı, figürleştiren prensiptir. Figür doktirini, yakınlıkları, geçişler vs....

Beden bütünüyle bir ilişki içine girdiği zaman, kısımları da benzer bir ilişki içine girer.

Tabiatta hiçbir güç, hiçbir fenomen bağımsız olarak açıklanamaz. Meselâ, ağırlık. Bütün güçler bir zincirin halkaları gibidir. Biri ne ise diğeri de odur; sadece yer ve yakınlıkları itibariyle farklıdırlar.

Tabiat sürekli olarak toplar, çıkarır, çarpar, çoğaltır vs. Uygulamalı matematik bilimleri, bize tabiatın matematikçi olduğugöstermektedir. Gerçek matematik fiziktir.

Salt olan sadece elementtir.

Ağırlık, yakınlığın, dolgunluk ve boşluğun bir fenomeninden başka birşey değildir.

Güneş pozitif olunca, dünya ve gezegenler mecburen negatif elektrikli olurlar. Aksi halde benzer bir ağırlık ve ışık değişimi olurdu.

Yalıtım ne kadar fazla ise, etki de o kadar fazla olur. Bunun kimyevî prensibin gizli manası olarak algılanması gerekir mi? Eriyik, bileşimden ziyade komple bir ayırışımdır. Muhtelif güçler bir noktada uyum içinde birleşebilirler.

Mutlak durgunluk, mükemmel iletkendir; mutlak etkinlik

ise mükemmel yalıtkandır. Durgunluk, zannedildiği kadar, hakir görülmeye lâyık değil. Hiçbir şey mutlak durgunluk kadar yabancı gücü zayıflatamaz. Mükemmel olmayan iletkenler, saldırgan kısmı güçlendirirken, mükemmel yalıtkanlar zıt bir tarzda mutlak olarak zayıflatırlar.

Galvanizm iç ışıktan farklı mıdır? İnorganik iç dünyada duyumun izi vs.

Gerçek kaos insandır....

Sıcaklık katılaştıran üçüncü kuvvet mi? Akışkan maddeler aşırı sıcaklıktan değil de, sıcaklığın yetersizliğinden mi akışkan olurlar?

Çözülmeden başka hiçbir şey ifade etmeyen yanma sırasında aynı anda hem geri tepme, hem de atraksiyon söz konusudur. Yanan madde ve oksijen özelde bir kayba uğrarlarken, genelde ise enerji ve uyarılganlık bakımından kazançlı çıkarlar. Bu durumda iki madde üç veya daha fazla maddeden daha uzun bir süre için birleşmiştir. Ama bunun başka türlü olması gerekir. Çeşitlilik ve kuvvet birleştirilmelidir.

Alev, galvanik aksiyon mudur? Belki de ürünlerinin ürünüdür.

Hakiki ürünler, üretenleri yeniden üretmek durumundadırlar. Üretilenden tekrar üreten meydana gelir.

Kimya sanat olabilir mi? İşte asıl mesele burada. Olabilse de, ahlâk ve adapla olmak zorundadır. Uçucu yağlar bitkilerin ruhları mıdır? Şarapların farkı vesairesi burada mıdır?

Işık yeni bir birliğin sadece sembolüdür.

Işık, kainat birliğinin taşıma aracıdır. Buna manevi alanda gerçek vakar gözü ile bakılamaz mı?

Işık gerçek vakarın sembolüdür. Demek oluyor ki, o, maddenin bizzat kendisiyle temasından kaynaklanan hareketin analojisidir. Öyle ise gündüz, gezegenin şuurudur; halbuki güneş, tıpkı Tanrı gibi, ebedî bir öz etkinlik içinde merkezi ihya ederken gezegenler de sırasıyla uzun veya kısa bir süre için uyuyor ve bu esnada yeni bir hayata ve seyrütemaşaya hazırlanıyorlar.

Matematik :

Matematik genelde bütün bilimler için bir denklemdir.

Logaritmalar matematik için ne ifade ediyorsa, matematik de diğer bilimler için aynı şeyi ifade ediyor.

Matematik kavramı bilim kavramının ta kendisidir.

Bu sebeple bütün bilimler matematiktir.

Şimdiki matematik, bir nebze de olsa, hakikate dair bilgi edinmeye yarayan ampirik bir araçtır.

O, bir düşünme aracıdır. Tam anlamıyla uygulanabilir olması, kendi kavramının zorunlu bir postulatıdır.

O, tabiat idealizminin son derece geçirli bir tanığıdır.

İçten nedensellik onun esasını teşkil eder.

Sayılar, işaretler, kelimeler ve görüntüler gibidir. Aralarındaki ilişki dünyevîdir.

Salt matematik, aklın kâinat olarak görülüp düşünülmesidir.

Gayri tabiî olaylar olarak mucizeler matematiğin dışında kalır. Ama bu anlamda mucize yoktur. Zaten böyle nitelenen bir şeyi matematiğin yardımıyla kavramak mümkündür. Çünkü matematik için hiçbir şey mucizevî değildir.

Büyücünün asıl silâhı hakiki matematiktir.

O, şekil itibariyle ilâhî vahiy ve yaratıcı idealizm olarak tezahür eder.

Bütün hazlar müzikal, yani matematikseldir.

En yüksek hayat matematiktir.

Daha hesaplamasını bilmeyen birinci derecede büyük matematikçiler olabilir.

Matematiği bilmeden hesabı kuvvetli biri olmak mümkündür.

O, ilahların hayatıdır.

Bütün ilâhî elçiler matematikçi olmak zorundadırlar.

Salt matematik dindir.

Ancak üluhiyetin zuhur etmesiyle matematiğe ulaşılabilir.

Matematikçiler yegâne mutlu insanlardır. Onlar herşeyi bilirler.

Bilgi devreye girince etkinlik durur. Bilmek hali mutluluk halidir, seyrütemaşanın mutlu halidir, ilâhî kiyetizmdir.

Şark, matematiğin gerçek vatanıdır. Avrupa'da tekniğin lehine yozlaştırılmıştır.

Bir matematik kitabını dikkatlice okumayan kimse, onu anlamaz.

Her çizgi bir dünya eksenidir.

Her düstur matematiksel bir reçetedir.

Sayılar tabletler, aritmetik ise onların farmakolojisidir.

Gelişmiş bir matematik sonunda kısaltma yöntemlerine başvurur.

Birleştirici analiz aslında evrensel aritmetikten sayılır. İkisi bir arada bir bilimi oluştururlar. Bu bilimin konusu genel olarak yerel değişmelerin sayı ve işaret sistemleridir.

Zaman iç mekândır; mekân ise dış zamandır. Zaman ve mekân aynı anda oluşur.

Zamana tâbi figürlerin kuvveti de zaman ile ölçülür.

Her bedenin zamanı, her zamanın da bedeni vardır.

Güdü ile mekân birbirine çok benzer. Her beden tatmin edilmiş bir güdüdür.

Dış, için tercümesidir.

Edebiyat zamanın heyeti mecmuasıdır.

Din :

Bir dinin varlığından hâlâ söz edilemez. Gerçek bir din locasını ancak şimdi kurmak gerekir.

Eskilerde din, uygulamalı bir şiir sanatı idi âdeta. Bizim de istediğimiz zaten budur.

Tanrı'yı bulan ve duyan insanlar mutlu insanlardır. İşte si-

ze gerçek dindar insanlar. Din, Schleiermacher'in isabetli bir şekilde ifade ettiği gibi, ahlâkın en yüksek derecesidir.

Sevgi, mutlak iradenin yardımıyla dinle birleşebilir.

Bütün mutlak duyuşlar dinîdir. Güzelin dini, sanatçının dini vs.

İçinde şu anda yaşadığım dünyayı en iyi olarak görmek ve ona mutlak sahip çıkmak isteği, nikâhlı karımı en güzel ve biricik görmek, onun için ve onda yaşamak isteğimin aynısıdır. Buna benzer daha nice istek ve iddialar vardır ki onları benimseyenler her şeye karşı sürekli saygılı davranmaya kendilerini mecbur hissederler. Bu tür insanlar mutlak anlamda mümin ve mistiktirler, kaderin gerçek aşığıdırlar. Kaza ve kader esrarengiz bir olaydır. Her şuurlu sevgi, bilinen anlamda bir dindir. Böyle bir din ise havarilere ve İncil'i yazanlara mahsustur.

Hıristiyanlıkta kıskançlığın eşyanın tabiatına uygun olarak dışlandığı yerde sevgi vardır.

Hakiki din hiçbir şeyi günah olarak kabul etmez.

Hıristiyanlık gerçek anlamda şehvaniyet dinidir. Günah, üluhiyet aşkı için büyük bir uyarımdır. İnsan kendini ne kadar çok günahkâr hissederse, o kadar çok Hıristiyandır. Üluhiyetle kayıtsız şartsız birleşme, aşkın ve günahın gayesidir. Ditiramplar (Dithyramben) gerçek bir Hıristiyanlık ürünüdür.

Eskiden beri insanlığın baş belâsı olan günah ve onunla beraber tövbe ve istiğfara olan inanç, Hıristiyanlığın tebliğ edilmesiyle tamamen yok edilmiştir.

Tamamiyle bir hastalık olan aşk, Hıristiyanlığın başlıca esasıdır.

Hıristiyanlık, ahlâkı, şiiri ve mitolojiyi içeren tarihî bir dindir.

İsa'nın hayatı başlıbaşına bir şiirdir.

Hayatımız baştan başa ibadettir.

Dinî davranış ile ahlâkî davranış son derece içiçedirler. Aslında gaye, iç ile dış arasında bir ahengin tesis edilmesidir.

(....)

İsa'nın babası Romalı bir asker olabilir miydi?

İncil ile tebliğ bitti diyen kim?

İncil'in anlattıkları nihayetsiz derecede çeşitli ve karmakarışık: Tarih, şiir sanatı, kısaca her şey.

Çok unsurlu bir bütün olabilen her sistemde bir düşünce, bir görüş veya bunların birçoğu olabilir; ancak bunlar diğerlerini alt ederek tek başına kalmışlardır. Manevi tabiat sisteminde bunların hepsini birden aramak ve herbirini ait olduğu zemine oturtmak gerekir. Buradaki amaç, bir düşünceler cennetini yaratmaktır. İşte hakiki sistem budur. Cennet yeryüzünün idealidir.

Cennetin yeri, ruhun yeri vs.

Bir botanik ve İngiliz bahçesi toprak ve ürünleri bakımından ne ise, sanattan anlayan biri için de tabiat güçleri vs. bakımından odur.

Cennet, bütün yeryüzüne serpiştirilmiştir. Bunun için yeri bilinmez olmuştur. Dağıtılan parçaları bir araya toplamalı ve iskelet doldurulmalıdır.

İncil, gençliğin sembolü cennet ile başlıyor ve ebedî devlet ile son buluyor. Ana unsurlarının ikisi de son derece tarihîdir. Ahd-i Cedit'in başlangıcı ikinci günah işleme olayından ve yeni dönemin başlangıcından ibarettir. Her insanın hayat hikâyesi bir İncil olmalı. İsa yeni Adem'dir. Yeniden doğuş kavramı vs. Yazarlığın en ulvi görevi, İncil yazmaktır.

Hıristiyanlığın olumsuzluğuna dair düşünce yerinde bir düşüncedir. Bu sayede Hıristiyanlık insanlığın ve yeni bir dünya binasının temeli yapılmış, hakiki bir kale ve canlı, ahlâkî bir mekân katına yükseltilmiştir. Bu da benim buraya kadar zaman ve mekânı tanımamaya dair ileri sürdüğüm görüşlerle birleşiyor. Zaman ve mekân etkinliği yaratıcı güç, ilişkileri ise dünyanın istinat noktalarıdır.

Mutlak soyutlama, mevcudu hiçe sayma, geleceği ve daha iyi bir dünyayı ilâhlaştırma gibi özellikleriyle Hıristiyanlık, ikinci ana kanat olarak sahhafların dini ve Antik devrin üluhiyetiyle birleşiyor.

Duaya Dair :

Felsefede düşünmek ne ise dinde de dua odur. Nasıl ki düşünmek düşünme organının görevidir, bunun gibi dua etmek de dinî hâssenin görevidir.

Vaız, mukaddes kitap İncil'in bir parçasıdır.

Dinî hâsseden yararlanma, ahlâkî hâsseden yararlanma kadar mukaddes bir şeydir. Her ikisi de verimlidir.

Her vaız dini uyandırmalı ve dinî hakikatleri ortaya koymalıdır.

Vaızlar Tanrı'nın telâkkilerini ve deneylerini ihtiva ederler. İlham verirler. Bunun için dahiyane olmaları gerekir.

İbadet için bir araya toplananlardan her biri diğerlerine kendi tecrübe hazinesinden ilâhî hâdiseler anlatmalıdır. Dinî dikkat, dindar insanın başlıca özelliğidir. Öteye ait pırıltılar onun dikkatinden kaçmaz. Nasıl ki her şey epigram konusu yapılabiliyorsa, aynı tarzda herşey dinî epigrama, Tanrı'nın kelâmına da dönüştürülebilir.

Kendi kendimizi anlayınca dünyayı da anlarız. Çünkü biz ve dünya aynı bütünün parçalarıyız.

Kalp dünyanın ve hayatın anahtarıdır. İnsanın çaresiz bir halde yaşamasının gayesi, başkalarını sevmek ve onlara karşı sorumluluk taşımaktır. Yetki almamak insanı başkalarının etkisine sokar. Öyle ki hastalıklarda bize sadece başkaları yardım edebiliyor. Bu noktadan bakılınca, İsa dünyanın anahtarıdır.

Kıyamet, hayat ile ölümün (ölümden sonraki hayatın) bir sentezidir.

Tanrı, sevgidir; sevgi ise en yüksek hakikattir, ilk sebeptir.

Büyü :

Vaktiyle herşey ruhların görüntüsünden ibaretti. Şimdi gördüklerimiz ise, anlamadığımız ölü bir tekrardan başka birşey değil. Hiyeroglifin anlamı eksik. Hâlâ iyi devirlerin ürünleriyle yaşıyoruz.

Keyfî, tesadüfî ve ferdî olan herşey dünyamızın organı olabilir. Bir yüz, bir yıldız, bir yöre, yaşlı bir ağaç vs. içimizde çığır

açan bir eser yaratabilir. Fetişlere tapmanın büyük realizmi budur.

Bitkiler insanın bitki özelliğine, hayvanlar insanın hayvan özelliğine, taşlar insanın taş özelliğine etki eder...

Tabiattaki ferdiyet tamamiyle sonsuzdur. Bu görüş, evrenin ferdiyetine ilişkin ümitlerimizi ne kadar çok da canlandırıyor!

Düşüncelerimiz de evrenin etkili faktörleridir.

Delilik ve büyülenme birbirine çok benzer. Büyücü deliliğin sanatçısıdır.

En büyük büyücü, büyülerini tanımayacak kadar kendisini büyüleyebilendir. Aynı şey bizim için de söz konusu olamaz mı?

Büyü herşey yahut hiçbir şey değildir. Büyünün akla uygunluğu vs.

Ağaç çiçek açan aleve, insan konuşan aleve, hayvan değiştiren aleve dönüşebilir.

Her türlü manevi temas, sihirli değneğe temasa benzer. Böyle bir temasın etkilerini efsanevî bulana tavsiyemiz, sevgilisinin eline dokunduğu ilk anı, onun ilk ve anlamlı bakışını ve aşkın ilk sözcüğünü şöyle bir hatırlamaktır.

Büyü (mistik dil doktirini), işaretin muhteva ile yakınlığı vs.

Büyü, felsefeden vs. den tamamen farklı olup, tek başına bir dünya, bir bilim ve bir sanattır.

Majik astronomi, gramer, felsefe, din, kimya vs.

Büyüde hayaletler hizmet eder. Eflatun, Zerdüşt'ün büyü-

sünü ilâhların bir hizmeti olarak görüyor. İhtiyatlı insan ve Tanrı arasındaki vasıtalar, cinleri sınıflama sistemi, muska, üfürükcülük, Mısırlıların takvim dini vs.

Nasıl ki düşünme organımızı dilediğimiz gibi harekete geçiriyor, hareketlerimizi dilediğimiz gibi değiştiriyor, onları ve sonuçlarını gözleyebiliyor ve çeşitli tarzlarda ifade edebiliyorsak, aynı şekilde bedenimizin iç organlarını da hareket ettirmesini, durdurmasını ve onları birleştirip ayırmasını öğrenmeliyiz. Beden bütünüyle zihin tarafından harekete geçirilmeye elverişlidir. Korku, endişe, üzüntü, hiddet, kıskançlık, utanma, sevinç, hayal vs., bütün bunlar bunu göstermekte. Bir de bedenin münferit kısımlarına diledikleri gibi hâkim olabilecek noktaya gelen insanlar vardır. Bu noktada herkes bizzat kendisinin doktorudur; bedenine ilişkin tam, emin ve net bir duygu sahibidir, hasar görmüş organları muhtemelen onarabilir ve kendi kendini yok etmek suretiyle ruh-dünya-hayat-ölüm ve ruhlar âlemi hakkında isabetli bilgi sahibi olur. Maddeye can vermek, belki sadece onun elindedir. O, dünyasına girecek şekilleri üretmek için duygularını zorlayacak ve bundan sonra kendisini bedenden ayırmaya muktedir görecek, dilediği tarzda görecek, işitecek ve hissedecektir.

Fichte, düşünme organını keşfetmiş ve onun faal kullanımını öğretmiştir. O, organların faal kullanımına ilişkin kanunları da keşfeden değil midir?

İstemsiz herşey, istemli biçime dönüştürülebilir.

Organların faal kullanımı, fevkalâde majik düşünmeden veya bedenin keyfî kullanımından başka birşey değil. Çünkü iradenin kendisi majik ve güçlü muhakeme kabiliyetinden başka birşey değildir.

Uyarılganlık-duyarlık ilişkisi, ruh-beden yahut ruh-dünya ilişkisine benzer. Dünya makro insandır, aklı olduğu gibi ruhu da vardır. Ruh madde dünyasının aklı olmalıdır. Dünya hâlâ yetkinleşmiş değil. Onun için bir Tanrı'dan bütün dünyaya şamil bir Tanrı, bir dünyadan bütün yeryüzü, sıradan fizikten gelişmiş fizik olmalıdır. İnsan sıradan nesirdir; onun seviyesini yükseltmek, herşeye şamil bir nesir ortaya çıkarmak gerekir. Din, ruhun, dünya ruhunun şekillenmesidir. Ama aklı (zihni) şekillendiren ruhtur. Çünkü ruh gem vurulmuş akıldan başka bir şey değildir. Oksijen vesaire gibi bütün baryerleri aşmaya yardım eden ve onları emrimize veren evrensel baryer.... Sır katına yükselmek. Bilmediğimiz şey, idrak kabiliyeti için bir uyarımdır. Bilenenlerin çekiciliği kalmamıştır. Mutlak bilinmeyen = mutlak uyarım. İdrak kabiliyeti bizzat kendisi için fevkalâde bir uyarımdır, mutlak bilinmeyendir.

Duyularla ilgili iki sisteme birden sahibiz. Bunlar her ne kadar farklı görünüyorlarsa da, temelde birbirlerine çok yakındırlar. Bunlardan biri beden, diğeri ruhtur. Birincisi tabiat yahut dış âlem dediğimiz dış uyarımlara tâbidir. İkincisi ise, ruhlar aleminde ifadesini bulan iç uyarımlara tâbidir. Sonuncusu genelde diğeriyle bir çağırışım ilişkisi içindedir ve onun tarafından tahrik edilir. Ama bunun aksine de sık sık tanık olmak mümkün. Burada dikkati çeken başlıca husus, her iki sistemin mükemmel karşılıklı bir ilişki içinde bulundukları ve herbirinin kendi dünyası tarafından tahrik edildiği ve aralarında bir ahengin mevcut olduğu hususudur. Kısaca, her iki dünya ve de her iki sistem ahenksizliği veya monotonluğu değil, özgür bir ahengi tesis etmelidir. Monotonluktan ahenge giden yol elbette ahenksizlikten geçecektir. Ahenk sonunda meydana gelir. Büyü süresince beden ruhun yahut ruhlar âleminin hizmetindedir.

Müşterek çılgınlık, çılgınlık olmaktan çıkar ve büyü oluve-

rir, başka bir deyişle tam şuurlu ve kurallara uygun çılgınlığa dönüşür.

Bütün sanatlar ve bilimler kısmî bir ahenge dayanırlar.

İnanç, duyumları oluşturma keyfîliği olup, duyulanın (hissedilenin) mutlak gerçekliği şuuru ile bağlantılıdır.

Şayet bizler kör, sağır ve duygusuz, buna mukabil ruhumuz son derece açık ve ruh âlemimiz şimdiki dış âlem olsaydı, o vakit iç âlemin bizimle ilişkisi, dış âlemin şimdi bizimle olan ilişkisi gibi olurdu. Ve iki durum arasında bir karşılaştırma yapmamız mümkün olsaydı, belki de hiçbir fark görmeyecektik. Özelliğinden yoksun olduğumuz böyle şeyleri hissetmeyi denesek mi? Bunun için çaba göstermek ve ilgili özelliği yaratmak gerekir. Bedenimize hâkim olduğumuz sürece yeni gözleri, kulakları vesaireyi çeşitli yolları deneyerek yavaş yavaş yaratamayacağımızı kim bilir?

(....)

Keyfîlik ve tesadüf ahengin unsurlarıdır. Keyfî ve tesadüfî bir dünya. Her iki halde de aynı ilişki söz konusu :

Mucize dünyası ve tabiat dünyası
Ruhlar dünyası ve gerçek dünya

Bu iki hal arasındaki özgür değişim, keyfîlik ve tesadüfün birleşmesi, mucizeler ve kanunlara uygun hareket; tabiat ve ruh = Tanrı vs.

Dünya, sayemde canlanmak gibi asli bir kabiliyete sahiptir... Dünyayı canlandırmak kabiliyeti ve temayülü bana doğuştandır. Oysa ben yaşadığım şu anda hiçbir şey ile ilişki içine giremiyorum. Bu ise irademe uygun düşmemektedir. Demek ki, dünya bana ve irademe uymak zorundadır.

Bu belirli dünyanın bir üyesi olduğum sürece ona manevi etkinliğimle bir zarar getiremem; bu durumda yaptıklarım bir çeşit operasyondan öteye gitmeyecektir. Dünyaya ve kanunlarına halel gelmemek üzere, dünyayı -kendisinden yardım alarak- kendim için düzene sokacağım, tesis edeceğim ve ona bir biçim vereceğim. Daha yüksek bir seviyede gerçekleşecek olan biçimlenme, altındakiyle ihtilâfa düşmeyecek ve ona bir halel getirmeden kendi yolunu takip edecektir....

Mutlak anlamda tam olmayan, başka bir yaratığa -farkettirmeden çeşitli amaçlar için hizmet etmek durumunda olmayan herşey dünyadan sayılır.

(....)

Bütün temsil, mevcut olmayanı mevcut göstermek esasına dayanıyor. "İnancım ve sevgim", temsil inancından kaynaklanıyor. Bunu böyle benimsediniz mi, ebedî barış da olur, Tanrı'ya yakınlık da olur...

Topluca yenen yemek, birleşmenin sembolik bir örneğini teşkil eder. Evlilikten başka bütün birleşmeler, yönlendirilen ve tarafından belirlendikleri nesneyi karşılıklı olarak belirleyen davranışlardır. Buna mukabil evlilik, hiçbir şeye tâbi olmadan gerçekleşen topyekûn bir birleşmedir. Lezzet almak, ithaf etmek, kendine uydurmak vs., bütün bunlar yemek yemektir, başka bir deyimle yemek çok kere ithaftan başka hiçbir şey değil. Bundan hareketle her türlü manevi lezzet yemek ile ifade edilebilir. Dostluk ilişkilerinde ise insan dostunu yemek suretiyle yaşar. Bedeni ruh yerine geçirmek, bir dostun anma yemeğinde her lokmada cüretli ve fevkalâde bir muhayyile ile onun etinden yemek ve her yudumda onun kanından içmek yerinde bir teşbihtir. Bu, günümüz insanının ince zevkine elbette barbarca gelecektir. Ama böy-

lelerini çiğ, çürümüş bir kan ve eti düşünmeye zorlayan kim? Beden, manevi düşüncenin güzel bir görüntüsü olmak için yeterince esrarengizdir. Kaldı ki, kan ve et gerçekte öyle tiksindirici ve kötü şeyler değil. Onlar altın ve elmastan çok daha kıymetlidir. Organik bünyeye ilişkin ulvi kavramların geliştirileceği zaman artık uzakta sayılmaz.

Kanın ne kadar ulvi bir sembol olduğunu kim bilir? Organik elementlerin insana böylesine ters gelmesi, onların yüceliğinden kaynaklanıyor. Cinlerden korkar gibi onlardan korkuyor ve çocuklara özgü bir ürperme ile karmakarışıklık içinde esrarengiz bir dünyaya tanık oluyoruz...

Patolojik Felsefe :

Hastalık insanı yetkinliğe götüren mutlak bir güdüdür.

Belli bir şeye ulaşmak isteyen insan, kendisi için geçici sınırlar koymalıdır. Ama bunu istemeyen, yüzmesini öğrenince kadar yüzmek istemeyen biri kadar mükemmeldir, majik bir idealisttir; başkası mucizevî özneyi ararken, o mucizevî nesneyi arar.

Gerek mucizevî özneyi arayan olsun, gerekse mucizevî nesneyi arayan olsun her ikisinin de davranışları, içinde idealin ikili bir tarzda ifşa edildiği mantıkî hastalık ve evham türleridir; ikisi de yüce ışığı mucizevî bir tarzda kıran aziz ve hakiki peygamberdir...

Büyü, takımyıldızını andıran ve insanı takımyıldızları kadar güçlü kılan kuvvet. Zaten insanda daha çok takımyıldızları ile akrabadır.

Ruhlar âlemi bizim için ulaşılamayan bir yer değildir. O,

bize her zaman açıktır. Gereği kadar esneklik göstermemiz, kendimizi orada görememiz için yeterli olacaktır. Şimdiki nakıs (yetkinsiz) halin tedavi yöntemi budur.

Kozmoloji :

Dış, esrarengiz hale getirilmiş içtir. (Belki de tersi). Organ, bu karşıt sonsuz sırların bütünleşme ve ayrımlaşmasıdır. Fakat bu aynı zamanda homojenleştiren, karşılıklı olarak gerçekleştiren prensiptir. Buna, yüksek mertebe hali, görece mertebe, görece sır söz konusu olduğu sürece artıran prensip de denebilir. Organ, ayıran, gizleyen, açığa vuran ve tecrit edendir. Bir taraftaki dolaylılık, diğer taraftaki dolaysızlığı güçlendirir. Bir tarafta ne kadar mükemmel yalıtılırsa, öbür tarafta o derecede mükemmel bağlantı ve ahenk sağlanır. Organların birbirine teması sonucunda ruhlar arasında bir ahenk meydana gelir. İki organ, üçüncü bir organ tarafından ayrılır ve birleştirilirler.

İç âlem, dış âlemden daha farklıdır. O, öylesine can ve gönüldendir ki, insanın onda yaşaması gelir. İşte öylesine vatanîdir. Ne yazık ki, hayalî ve belirsizdir. En iyi ve en hakiki sahte, sahte ise hakiki görünmek zorunda mı?

Dışımdaki herşey doğrudan doğruya içimdedir; bana hem aittir, hem de ait değildir.

Tabiat ahlâkî olmak zorundadır. Onu bizler eğitiriz.

Ahlâkîlik, idrak vs. nesnelleştirilebilir ve örgütlendirilebilir mi? -Somut ahlâk.

Tabiatın ahlâkî olması, onun hakiki aşk güdüsü ile kendini sanata, sanatın da aynı güdü ile kendini ona vermesine ve onun

için çalışmasına tâbidir. İkisi kendi tercihleriyle bizzat kendileri için, yabancı tercih işin içine girince de biri diğeri için icraatta bulunmak zorundadır. Bizzat kendi içlerinde diğeriyle, başkasında ise bizzat kendileriyle buluşmalıdırlar.

Tanrı ile tabiatı birbirinden ayırmak gerekir. Tanrı, tabiat ile hiçbir noktada işbirliği yapmaz. O, tabiatın kendisiyle hemahenk olması gerektiği bir hedeftir...

Teozofi :

Tam manasıyla ahlâkî olabilmek için bir çeşit büyücü olmaya çalışmalıyız. Ahlâkî olabildiğimiz ölçüde Tanrı ile ahenk içinde olabiliriz... Sadece ahlâkî hâsse ile Tanrı'yı algılayabiliriz. Ahlâkî hâsse, dış uyarım olmadan varlığı, birliği, yüceyi, ahengi, özgürce seçilmiş ve icat edilmiş olduğu halde gene de müşterek diyebileceğimiz hayatı ve mevcudiyeti ve nihayet mutlak nesneyi algılamamızı sağlayan hâssedir. O, hakiki seziş özelliğidir. Elbette dolaylı idrak, temas ve karışıma işaret eden "hâsse" kelimesi burada pek yakışık almaz; fakat sonsuz kemiyetler kadar sonsuz ifadeler de var. İcabı halinde anlatılmak istenen şey, takribî bir sözcük ile ifade edilebilir.

Fragmanlar, evreni bütün zıtlıklarına rağmen bir bütün olarak kabul eden romantizmin dünya görüşünü yansıtmaktadır. Bu görüşe uygun olarak edebiyat, sanat, din, insan, tabiat vb. konuları derinlemesine araştıran Novalis, zıtları aşarak ahenge ve birliğe ulaşmaya çalışmıştır. Bu amaçla hayatın bütünüyle şiirleştirilmesini savunan şair, fragmanlarında şiiri, sanatın, insan iç dünyasının ve düşüncenin nüfuz edebileceği her türlü mekânın odak noktası olarak görür; şair, ressam, müzisyen, heykeltraş, filozof ve bilim adamı arasında bir ayırım yapmaz ve icraatlarındaki farklılığı aynı amaca farklı araçlarla hizmet biçiminde yorumlar. Ölümünden sonra ilk defa 1798'de yakın dostu Friedrich Schlegel tarafından bir araya getirilerek yayımlanan fragmanlar, Novalis'in ortaya koymayı düşündüğü, ama ölümü sebebiyle gerçekleştiremediği ansiklopedik bir eserin taslağıdır.

...Ganil)